

HUOMAUTUKSIA

¹ V. I. Leninin teos "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" on kirjoitettu osa osalta eri aikoina: ensimmäiset yhdeksän lukua vuoden 1901 kesä- — syyskuussa ja viimeiset kolme lukua syksyllä 1907. Leninin Teosten neljännessä painoksessa tämä teos on julkaistu 5. osassa (luvut I—IX) ja 13. osassa (luvut X—XII); Teosten 5. painoksessa se on julkaistu kokonaisuudessaan 5. osassa. Tässä osassa julkaistaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" teoksen alustavaa aineistoa — jäsenyyksiä ja sisältö sekä arvostelevia huomautuksia porvarillisten taloustieteilijöiden ja revisionistien teoksista, aineistoa, jota on saatu maataloustilaston yleisten tietojen muokkaamisen ja erittelyn tuloksena.

Tässä osassa julkaistut Leninin teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" neljä jäsenysvarianttia heijastavat tämän teoksen rakenteen ja sisällön muokkaamisen prosessia. Ennen kaikkea Lenin asettaa tehtäväkseen "arvostelijoiden" yleisten teoreettisten katsomusten — "maan vähenevän hedelmällisyyden lain" ja siihen liittyvien korkoteorioiden sekä niistä tehtyjen malthusilaisten johtopäätösten tieteellisen kestättömyyden paljastamisen. Edelleen hän hahmottelee jäsenyyksen eritelläkseen seikkaperäisesti ja arvostelevasti agraariteorian ja agraarisuhteiden tärkeimpiä probleemeja (tuotannon keskittyminen maataloudessa, koneet maataloudessa y.m.) käsittelevää porvarillista ja revisionistista kirjallisuutta sekä paljastaakseen "arvostelijain" soveltamien tutkimusmenetelmien ja fakta-aineiston käyttämisen virheellisyyden ja tieteellisen epärehellisyyden. Maataloudessa todella tapahtuvien prosessien, nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistisen järjestelmän tutkimiseksi ja porvarillisten sekä revisionististen kirjoittajien arvostelemiseksi Lenin erittelee erikoisesti Ranskassa, Saksassa ja muissa maissa vallitsevia agraarisuhteita koskevia yleisiä tilastotietoja ja erikoistutkimien tuloksia.

Tämän asiakirjan käsikirjoitus kuvastaa Leninin työtä teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" jäsenyyksen laatimiseksi. Jäsenyyksen neljässä variantissa laajennetaan johdonmukaisesti kysymysten piiriä ja niiden sisältöä, muutetaan jäsenyyksen kohtien paikkaa. Lenin palaa usein jäsenyyksen täydellisimpään neljänteen varianttiin. Tässä variantissa jäsenyyksen yhdentoista jakson roomalaiset numerot on tehty lyijykynällä. Lyijykynällä on myös tehty lisäykset kohtaan 12: "Aikakauslehti 'Natshalo' ('Alku') I, ss. 7 ja 13" sekä kohtaan 21: "Latifundiumit. (Vrt. Hertz 15; Bulgakov II 126, 190, 363.)" Kohdassa 12, alkaen "№ 4, 141" ja

- kappaleen loppuun ja lisäyksessä tähän (12) kohtaan oikealla "Engels Belgiasta, № 10, 234" sekä lisäyksessä kohtaan 18, alkaen sanoista: "Bulgakov II 289" ja kappaleen loppuun, sanat on viivattu kevyesti yli lyijykynällä.— 3.
- ² Otteita ja arvostelevia huomautuksia kirjasta "Bäuerliche Zustände in Deutschland". Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 1—3. Leipzig, 1883 ("Talonpoikain asema Saksassa". Sosiaalipolitiikan liiton julkaisu. Osat 1—3. Leipzig 1883) ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 166—180. Tätä aineistoa Lenin käytti teoksessaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 169—171 ja 13. osa, ss. 170—181).— 3.
- ³ V. I. Leninin huomautuksia Baudrillart'in teoksesta "Les populations agricoles de la France". La Normandie (passé et présent). Paris, 1880 ("Ranskan maanviljelysväestö". Normandia (ennen ja nykyisin). Pariisi 1880) ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma), ss. 82—105. Leninin huomautuksia Baudrillart'in kirjasta "Les populations agricoles de la France. 3. série. Les populations du Midi". Paris, 1893 ("Ranskan maanviljelysväestö. 3. sarja. Etelän väestö". Pariisi 1893) ks. tästä osasta, ss. 251—252.— 3.
- ⁴ Lenin tarkoittaa F. Engelsin teoksesta "Talonpoikaiskysymys Ranskassa ja Saksassa" otettujen sitaattien vääristeltyä käännöstä ja tulkintaa eserräläisessä "Revoljutsionnaja Rossija" ("Vallankumouksellinen Venäjä") lehdessä. Ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 287—293.— 3.
- ⁵ V. I. Leninin huomautuksia Hugo Böttgerin kirjasta "Die Sozialdemokratie auf dem Lande". Leipzig, 1900 ("Sosialidemokratia maaseudulla". Leipzig 1900) ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 304—306.— 3.
- ⁶ "Iskra" ("Kipinä") lehden 3. numerossa huhtikuussa 1901 julkaistiin Leninin kirjoitus "Työväenpuolue ja talonpoikaisto", joka oli VSDTP:n agraariohjelman luonnos (ks. Teokset, 4. osa, ss. 403—411).— 3.
- ⁷ V. I. Leninin arvostelua P. Maslovin maḡxilaisvastaisesta korkoteorian tulkinnasta ks. Teoksista, 5. osa, s. 117, alaviite.— 4.
- ⁸ Tarkoitetaan P. Mackin kirjaa "Der Aufschwung unseres Landwirtschaftsbetriebes durch Verbilligung der Produktionskosten. Eine Untersuchung über den Dienst, den Maschinenteknik und Elektrizität der Landwirtschaft bieten". Königsberg, 1900 ("Maataloustuotantomme kohotaminen alentamalla tuotantokustannuksia. Tutkimus palveluksista, joita maataloudelle tekee konetekniikka ja sähkö". Königsberg 1900).— 4.
- ⁹ Tarkoitetaan Kautskyn kirjoitusta "Die Elektrizität in der Landwirtschaft". "Die Neue Zeit", Stuttgart, 1900—1901, XIX. Jahrgang.

Band I, № 18, SS. 565—572 ("Sähkö maataloudessa". "Uusi Aika", Stuttgart 1900—1901, XIX vuosikerta, I osa, № 18, ss. 565—572).— 4.

- ¹⁰ Liberaalisten narodnikkien aikakauslehdessä "Russkoje Bogatstvo" ("Venäjän Rikkaus") vuonna 1900 julkaistiin sarja V. Tshernovin kirjoituksia yleisotsikolla "Типы капиталистической и аграрной эволюции" ("Kapitalistisen ja agraarikehityksen tyypit"). Teoksessaan "Agraarikysymys ja Marxin arvostelijat" V. I. Lenin arvosteli Tshernovin katsomuksia. Tässä ja alempana Lenin merkitsee "Russkoje Bogatstvon" ne numerot ja sivut, joissa on V. Tshernovin lausuntoja.— 4.
- ¹¹ Irlanti katsottiin esimerkiksi maasta, jossa vallitsi suurmaanomistus ja pien- ("nälkä")-vuokraus ja jossa rinnan maanomistajain valtavien rikkauksien kanssa on olemassa kansanjoukkojen kurjuutta, usein toistuvaa nälänhätää sekä farmariväestön köyhtymistä ja joukoittaista maastamuuttoa. Bulgakov peitteli irlantilaisten farmarien kurjuutta ja sortumista malthusilaisilla "liika"-väestöä ja maan "riittämättömyyttä" koskevilla argumenteilla, silloin kun todellisena syynä oli suurmaanomistusmonopoli ja pienfarmarien velkaorjuudellinen riisto.— 5.
- ¹² K. Marxin ja F. Engelsin esipuheessa "Kommunistisen puolueen manifestin" vuoden 1882 venäjänkieliseen painokseen sanotaan maanomistuksesta Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa: "Farmarien pieni ja keski-suuri maanomistus, tämä Amerikan koko poliittisen järjestelmän perusta, sortuu vähitellen kilpailussa jättiläisfarmien kanssa" (K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, suomenk. painos, 1958, s. 3).— 5.
- ¹³ Ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 159.— 5.
- ¹⁴ V. I. Leninin huomautuksia Georges Blondelin kirjasta "Études sur les populations rurales de l'Allemagne et la crise agraire". Paris, 1897 ("Tutkielmia Saksan maalaisväestöstä ja agraarikriisistä". Pariisi 1897) ks. Ленинский сборник XXXI (XXXI Lenin-kokoelma), ss. 84—86.— 5.
- ¹⁵ Ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 166—180.— 5.
- ¹⁶ 2a36 — P. N. Lepeshinskin salanimi.— 6.
- ¹⁷ S. Bulgakovin kirjoitusta "Kysymykseen maanviljelyksen kapitalistisesta kehityksestä", joka julkaistiin "legaalisten marxilaisten" aikakauslehdessä "Natshalo" ("Alku") № 1—2 v. 1899, Lenin arvosteli teoksissaan "Kapitalismi maataloudessa" (Teokset, 4. osa, ss. 91—144) ja "Agraarikysymys ja Marxin arvostelijat" (Teokset, 5. osa, ss. 93—211 ja 13. osa, ss. 157—203).— 8.
- ¹⁸ *Rentengüter* — verotiloja, joita muodostettiin Preussissa ja Poznassa niiden lakien perustalla, jotka oli hyväksytty Preussin

maapäivillä huhtikuun 26 p:nä 1886, kesäkuun 27 p:nä 1890 ja heinäkuun 7 p:nä 1891 Saksan itäisten maakuntien siirtoasuttamiseksi saksalaisilla talonpojilla. Verotilojen perustamisen tarkoituksena oli voimistaa saksalaista ja heikentää puolalaista vaikutusta noissa maakunnissa ja turvata suurmaanomistajat halvalla työvoimalla. Verotiloja järjestettäessä suuri (toisinaan puolalaisilta maanomistajilta ostettu) kartano jaettiin pieniksi ja keskiuuriksi paltoiksi, jotka annettiin saksalaisille talonpojille omaisuudeksi ehdolla, että nämä maksavat niistä pääoma-arvon tai vuosikoron. Jos siirtolainen osti maan vuosikoron maksamisen pohjalla, hänen määräysvaltansa maahan oli rajoitettu: ilman valtion suostumusta hän ei saanut pirstoa tilaa, luovuttaa sitä osittain j.n.e.— 9.

¹⁹ Tämä asiakirja on lyhyt merkintä V. I. Leninin teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" toisen osan eri lukujen sisällöstä. Teos julkaistiin ensi kerran aikakauslehdessä "Образованије" ("Sivistys") № 2 helmikuussa 1906. Käsikirjoituksen sivujen laskeminen luvuttain antaa perustan olettaa, että asiakirja kuuluu kauden, jolloin käsikirjoitusta valmisteltiin aikakauslehteen painettavaksi.— 13.

²⁰ Kaksi suorakaiteiden sisässä olevaa merkintää käsikirjoituksen lopussa ovat laskelma ajasta, joka tarvitaan teoksen tämän osan käsikirjoituksen lukemiseen. Ensimmäinen merkintä koskee V lukua ja VI luvun alkupuolta ja merkitsee tulosta Leninin "itseksään nopeasti lukemisen" kokeesta, minkä perusteella hän päätteli (toisessa merkinnässä), että teoksen tämän osan käsikirjoituksen lukemiseen menee "noin 2 tuntia".— 13.

²¹ Tässä julkaistut asiakirjat ovat alustavaa aineistoa V. I. Leninin luentoihin aiheesta "Marxilaisia mielipiteitä agraarikysymyksestä Euroopassa ja Venäjällä", joka hän piti helmikuun 10—13 (23—26) p:nä 1903 Venäläisessä yhteiskuntatieteiden korkeakoulussa Pariisissa. Koulun oli perustanut vuonna 1901 ryhmä liberaalisia professoreja, jotka tsaarihallitus oli karkottanut Venäjän korkeakouluista (M. Kovalevski, J. Gambarov ja E. de Roberti); koululle antoivat apuaan I. Metshnikov, Elisée Reclus, G. Tarde y.m. Koulu toimi legaalisesti. Sen kuulijakuntana oli pääasiallisesti Pariisiin venäläisen siirtokunnan vallankumouksellista emigranttinueorisoa ja venäläisiä ylioppilaita. Lenin kutsuttiin luennoimaan agraarikysymyksestä "Iskran" ("Kipinän") pariisilaisen ryhmän vaatimuksesta ylioppilaiden sosialidemokraattisen osan kannattaessa tätä vaatimusta. Lenin piti Venäläisessä korkeakoulussa helmikuun 10, 11, 12 ja 13 (23, 24, 25 ja 26) p:nä 1903 neljä luentoa, joilla oli suuri menestys.

Luentoihin valmistautuessaan Lenin tutki suuren määrän agraarikysymystä käsittelevää kirjallisuutta ja alkulähdeaineistoa, kirjoitti paljon otteita Marxin ja Engelsin teoksista, Internationalen päätöksistä sekä venäläisten ja ulkomaisten kirjoittajien (P. Maslovin, V. Vorontsovin, Davidin, Nossigin, Böttgerin, Stumpfen y.m.) kirjoista ja kirjoituksista, laati taulukoita Baijerin, Preussin, Württembergin, Hollannin y.m. maataloudellisten tilastokyselyjen perus-

- teella. Lenin teki erityisen käännöksen F. Engelsin kirjoituksesta "Talonpoikaiskysymys Ranskassa ja Saksassa" (ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 295—300). Lenin laati luentojen ohjelman ja lähetti sen etukäteen koululle, kirjoitti luentojen kaksi konseptivarianttia.— 14.
- ²² Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, S. 864 ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, s. 864) sekä V. I. Lenin, Teokset, 3. osa, ss. 130—131.— 14.
- ²³ Ks. F. Engels, "Talonpoikaiskysymys Ranskassa ja Saksassa" (K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, suomenk. painos, 1959, ss. 378—379).— 14.
- ²⁴ Marxilaisen tieteellis-poliittisen aikakauslehden "Zarjan" ("Sarasituksen") (jota "Iskran" ("Kipinän") toimitus julkaisi legaalisesti Stuttgartissa vuosina 1901—1902) joulukuussa 1901 ilmestyneessä 2.—3. numerossa julkaistiin V. I. Leninin teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" neljä ensimmäistä lukua otsikolla "Herrat 'arvostelijat' agraarikysymyksessä. Ensimmäinen katsaus".— 14.
- ²⁵ Ks. V. I. Lenin, Teokset, 5. osa, ss. 206—211 ja ote "К вопросу о кооперациях" ("Osuuskuntia koskevasta kysymyksestä") Saksan maataloustilastosta — Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 302.— 15.
- ²⁶ V. I. Leninin huomautuksia, joissa hän analysoi Baijerin ja Württembergin tilastokyselyjen tietoja, ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma), ss. 50—80, 155—160.— 15.
- ²⁷ Tarkoitetaan K. Marxin ja F. Engelsin seuraavia kirjoituksia: "Der Gesetzenwurf über die Aufhebung der Feudallasten" ("Lakiesitys feodaalisten rasiusten poistamisesta") ja "Die Polendebatte in Frankfurt" ("Keskustelut Puolan kysymyksestä Frankfurtissa") (ks. Marx, Engels, Gesamtausgabe, Erste Abteilung, Band 7 (Kootut teokset, I osa, 7. nide), ss. 256—261, 301—304, 312—317). Otteita näistä kirjoituksista ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 303.— 15.
- ²⁸ Lenin tarkoittaa K. Marxin ja F. Engelsin kirjoitusta "Der Volkstribun, redigiert von Hermann Kriege", zweiter Abschnitt. Ökonomie des Volkstribunen und seine Stellung zum jungen Amerika ("Kiertokirje Kriegeä vastaan", toinen osasto Volkstribunin kansantaloustiede ja suhde Nuoreen Amerikkaan) (ks. Marx, Engels, Gesamtausgabe, Erste Abteilung, Band 6 (Kootut teokset, I osa, 6. nide), ss. 10—13).— 15.
- ²⁹ Otteita Internationalen kongressien päätöksistä ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 303—304.— 15.
- ³⁰ Tarkoitetaan Engelsin teoksensa "Saksan talonpoikaissota" alkulauseeseen vuonna 1874 kirjoittamaa toista osaa. Ks. K. Marx ja

- F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, suomenk. painos, 1958, ss. 574—579.— 15.
- 31 Puhe on Saksan sosialidemokraattisen puolueen Breslaun puoluepäivillä lokakuussa 1895 käydyistä agraarikeskusteluista.— 15.
- 32 V. I. Leninin huomautuksia P. Maslovin kirjasta "Условия развития сельского хозяйства в России" ("Maatalouden kehityksen edellytykset Venäjällä") ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 307—309; ks. myös Leninin kirjettä Plehanoville (Teokset, 34. osa, s. 139).— 16.
- 33 "II katsauksella" tarkoitetaan Leninin teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" lukuja V—IX, jotka julkaistiin aikakauslehti "Образованиен" ("Sivistyksen") 2. numerossa helmikuussa 1906 (ks. Teokset, 5. osa, ss. 149—211).— 16.
- 34 Korkolaskelman Lenin on tehnyt käsikirjoituksen sivulle, jolle on kirjoitettu: "II katsaus (agraariilasto)".— 17.
- 35 Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, S. 864 ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, s. 864).— 19.
- 36 V. I. Lenin viittaa K. Kautskyn kirjaan "Die Agrarfrage" ("Agraarikysymys").— 19.
- 37 Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, SS. 850—851 ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, ss. 850—851).— 19.
- 38 Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, SS. 796—822, Kap. 45 "Die Absolute Grunnrente" ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, ss. 796—822, 45. luku "Absoluuttinen maankorko").— 20.
- 39 Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, SS. 721—722 ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, ss. 721—722).— 21.
- 40 Otetta, jossa on K. Marxin lausunto R. Jonesista ("Das Kapital", B. III, 1957, S. 831 ("Pääoma", III osa, 1957, s. 831)), ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 309—310 sekä V. I. Leninin teoksesta "Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907". Teokset, 13. osa, ss. 290—291.— 21.
- 41 Tarkoitetaan P. Vihlajevin teosta "Очерки из русской сельскохозяйственной действительности". СПб., 1901 ("Venäjän maatalouden todellisuuden kuvauksia". Pietari 1901).— 25.
- 42 Referaatin aiheesta "Sosialistivallankumouksellisten ja sosialidemokraattien agraariohjelma" V. I. Lenin piti Pariisissa maaliskuun 3 p:nä 1903 niiden luentojen jälkeen, jotka hän oli pitänyt agraarikysymyksestä Venäläisessä yhteiskuntatieteiden korkeakoulussa. Tässä koulussa vallinneiden olosuhteiden vuoksi Lenin ei voinut tehdä luennoissaan ohjelmallisia poliittisia johtopäätöksiä ja esitti ne erityisen referaatin muodossa, jonka hän piti koulun ulkopuolella

venäläisen siirtokunnan jäsenille. Referaatin käsittely kesti neljä päivää: maaliskuun 3., 4., 5. ja 6. Vastaväittäjinä esiintyivät Nevzorov (J. Steklov) "Borba" ("Taistelu") ryhmästä, B. Kritshevski "Rabotsheje delosta" ("Työväen asiasta"), Vladimirov (V. Tshernov) narodnikeista, N. Tshaikovski, O. Minor sosialistivallankumouksellisista, V. Tsherkzev anarkisteista y.m.

Tässä osassa julkaistaan kaksi referaatin konseptivarianttia, loppulauseen jäsenyykset ja konsepteja sekä yhteenveto referaatista. Leninin muistiinpanoja vastaväittäjien puheenvuoroista sekä otteita eri lähteistä ja kirjallisuudesta ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma).

Referaatin konsepti on laajuudeltaan ja sisällöltään sellainen, että sen piti mahdollisesti olla myös eseriä vastaan suunnatun kirjasen suunnitelmana. Aikomuksesta kirjoittaa sellainen kirjanelen Lenin kirjoitti Plehanoville tammikuun 28 p:nä 1903 (ks. Ленинский сборник IV (IV Lenin-kokoelma), s. 208).— 28.

⁴³ "Sosialistivallankumoukselliset" (eserrät)— pikkuporvarillinen puolue Venäjällä; syntyi vuosien 1901—1902 vaihteessa erilaisten narodnikiryhmien ja -kerhojen ("Sosialistivallankumouksellisten liitto", sosialistivallankumouksellisten puolue y.m.) yhdistymisen tuloksena. Sen virallisiksi äänenkannattajiksi tulivat sanomalehti "Revoljutsionnaja Rossija" ("Vallankumouksellinen Venäjä") (1900—1905), aikakauslehti "Vestnik Russkoi Revoljutsii" ("Venäjän Vallankumouksen Sanomat") (1901—1905) ja myöhemmin sanomalehti "Znamja Truda" ("Työn Lippu") (1907—1914). Eserrien katsantokannat olivat narodnikkilaisuuden ja revisionismin eklektistä sekoitusta: Leninin sanonnan mukaan eserrät yrittivät korjata "narodnikkilaisuuden puutteita" "marxilaisuuden opportunistisen muoti-kritiikin" paikkatilkkuilla" (Teokset, 9. osa, s. 297). Eserrät eivät nähneet proletariaatin ja talonpoikaiston välistä luokkaeroa, hämäsivät talonpoikaiston luokkajakautumisen ja talonpoikaiston sisäiset luokkaristiriidat, kiistivät proletariaatin johtavan osuuden vallankumouksessa. Yksilöterroritaktiikka, jota eserrät propagoivat itsevaltiudenvastaisen taistelun perusmenetelmänä, aiheutti suurta vahinkoa vallankumousliikkeelle, vaikeutti joukkojen järjestämistä vallankumoustaisteluun.

Eserrien agraariohjelma edellytti maan yksityisomistuksen hävittämistä ja maan siirtämistä yhteisöjen määräysvaltaan tasasuhtaisen käytön pohjalla sekä myös kaikenlaisen osuustoiminnan kehittämistä. Tuossa ohjelmassa, jota eserrät yrittivät esittää "maan sosialisoinnin" ohjelmana, ei ollut mitään sosialistista, sillä vain maan yksityisomistuksen hävittäminen, kuten Lenin osoitti, ei voi tehdä loppua pääoman herraudesta ja joukkojen kurjuudesta. Eserrien agraariohjelman reaalisenä, historiallisesti edistyksekkäänä sisältönä oli taistelu tilanherrain maanomistuksen hävittämiseksi; tämä vaatimus ilmaisi objektiivisesti talonpoikaiston etuja ja pyrki- myksiä porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kaudella.

Bolshevikkipuolue paljasti eserrien yritykset naamioitua sosialisteiksi ja kävi päättävää taistelua eseriä vastaan vaikutusvallasta talonpoikaistoon, paljasti eserrien yksilöterroritaktiikan vahingolliseksi työväenliikkeelle. Samanaikaisesti bolshevikit tekivät tietyillä

eidoilla eserrien kanssa väliaikaisia sopimuksia taistelussa tsarismia vastaan.

Talonpoikaiston luokkakokoonpanon kirjavuudesta johtui viime kädessä eserräpuolueen poliittinen ja aatteellinen epävakaisuus sekä organisatorinen hajanaisuus, eserrien alinomainen horjunta liberaalien porvariston ja proletariaatin välillä. Jo Venäjän ensimmäisen vallankumouksen vuosina eserrien puolueesta erottautui oikeistosiipi, joka perusti katsomuksiltaan kadetteja lähellä olevan legaalisin "Kansansosialistisen työpuolueen" (enessä), ja vasemmistosiipi, joka muodosti puolianarkistisen "maksimalistien" liiton. Stolypinin aikaisella taantumuskaudella eserräpuolue joutui aatteellisesti ja organisatorisesti täysin rappiolle. Ensimmäisen maailmansodan vuosina eserrien enemmistö oli sosialishovinismin kannalla.

Vuoden 1917 Helmikuun porvarillis-demokraattisen vallankumouksen voiton jälkeen eserrät olivat yhdessä menshevikkien kanssa porvarien ja tilanherrojen vastavallankumouksellisen Väliaikaisen hallituksen perustukena ja puolueen johtajat (Kerenski, Avksentjev, Tshernov) kuuluivat Väliaikaiseen hallitukseen. Eserräpuolue kieltäytyi kannattamasta talonpoikaiston vaatimusta tilanherrain maanomistuksen hävittämisestä ja kannatti tilanherrain maanomistuksen säilyttämistä; Väliaikaisen hallituksen eserrämisterit lähettivät rankaisuretkikuntia tilanherrain maita haltuunsa ottaneita talonpoikia vastaan.

Vuoden 1917 marraskuun lopulla eserrien vasemmistosiipi järjestyi itsenäiseksi vasemmistoeserrien puolueeksi. Säilyttääkseen vaikutusvaltansa talonpoikaisjoukkojen keskuudessa vasemmistoeserrät tunnustivat muodollisesti Neuvostovaltion ja tekivät sopimuksen bolshevikkien kanssa, mutta kohta sen jälkeen alkoivat taistelun Neuvostovaltaa vastaan.

Ulkomaiden sotilallisen intervention ja kansalaissodan vuosina eserrät tekivät vastavallankumouksellista tihutyötä, tukivat aktiivisesti maahanhyökkääjiä ja valkokaartilaisia, osallistuivat vastavallankumouksellisiin salaliittoihin, järjestivät terroritekoja Neuvostovaltion ja Kommunistisen puolueen toimihenkilöitä vastaan. Kansalaissodan päätyttyä eserrät jatkoivat Neuvostovaltiota vastaan tähdättyä vihamielistä toimintaansa omassa maassa sekä valkokaartilaisemigranttien leirissä.— 28.

⁴⁴ *Narodnikkilaisuus* — XIX vuosisadan 60- ja 70-luvulla syntynyt pikkuporvarillinen virtaus Venäjän vallankumousliikkeessä. Narodnikit pyrkivät itsevaltiuden hävittämiseen ja tilanherrain maiden luovuttamiseen talonpoikaistolle. Samalla he kiistivät sen, että kapitalististen suhteiden kehitys Venäjällä oli lainmukainen ilmiö, ja tätä vastaavasti pitivät vallankumouksen päävoimana talonpoikaistoa eivätkä proletariaattia; kyläyhteisöä he pitivät sosialismin alkeismuotona. Narodnikkien taktiikka — yksilöterrori — ei voinut tuoda eikä tuonut heille menestystä, sitä ei tuonut myöskään heidän yrityksensä vallankumouksellistaa talonpoikaistoa propagoimalla utopistisen sosialismin aatteita.

XIX vuosisadan 80- ja 90-luvulla narodnikit alkoivat hakea sovintoa tsaarivallan kanssa, he ajoivat kulakiston etuja ja kävivät raivokasta taistelua marxilaisuutta vastaan.— 28.

- ⁴⁵ Tässä ja alempana V. I. Lenin tarkoittaa A. Rudinin kirjasta "К крестьянскому вопросу" ("Talonpoikauskysymyksestä"), vuosi 1903. Tämän kirjasen johdosta Lenin kirjoitti Plehanoville tammi-kuun 28 p:nä 1903: "Oletteko nähnyt Rudinin ('sosialistivallankumouksellisen') kirjasta ('Talonpoikauskysymyksestä')? Aika hävyttömiä ryökäleitä! Sormiani syyhyttää *kauheasti* käydä käsiksi Rudiniin ja 15. numeroon sosialisoinnista!.. Mieleeni tuli ajatus: kirjoittaa artikkeli Rudinia vastaan ja julkaista erikseen 'kirjoituksia sosialistivallankumouksellisia vastaan' yhdessä 'Vallankumouksellisen seikkailupolitiikan' kanssa" (Ленинский сборник IV (IV Lenin-kokoelma), s. 208).— 28.
- ⁴⁶ Sitaatti on otettu vetoamuksesta "Sosialistivallankumouksellisten puolueen talonpoikaissiitolta kaikille vallankumouksellisen sosialismin työntekijöille Venäjällä", joka oli julkaistu "Revoljutsionnaja Rossija" lehden 8. numerossa, s. 8.
"Revoljutsionnaja Rossija" ("Vallankumouksellinen Venäjä")— eserrien illegaalinen lehti; sitä julkaisi vuoden 1900 lopusta lähtien Venäjällä "Sosialistivallankumouksellisten liitto" (1. numero, jonka julkaisuvuodeksi oli merkitty 1900, ilmestyi tosiasiallisesti tammi-kuussa 1901). Tammikuusta 1902 joulukuuhun 1905 lehti ilmestyi ulkomailla (Genevessä) eserräpuolueen virallisena äänenkannattajana.
Referaatin "Sosialistivallankumouksellisten ja sosialidemokraattien agrariiohjelma" konsepteissa Lenin arvostelee kirjoitusta "Talonpoikaissiike" ja vetoomusta "Sosialistivallankumouksellisten puolueen talonpoikaissiitolta kaikille vallankumouksellisen sosialismin työntekijöille Venäjällä", jotka oli julkaistu "Revoljutsionnaja Rossijan" 8. numerossa, sekä kirjoitussarjaa, joka oli julkaistu yleisötsikolla "Ohjelmakysymyksiä" numeroissa 11—15.— 28.
- ⁴⁷ V. I. Leninin merkintöjä kirjasessa "Koko Venäjän talonpoikaistolle sosialistivallankumouksellisten puolueen talonpoikaissiitolta", 1902, ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 315—316.— 31.
- ⁴⁸ Puhe on lainauksesta A. Martynovin kirjasesta "Рабочие и революция" ("Työläiset ja vallankumous"). "Venäjän sosialidemokraattien liiton" julkaisu, Geneve 1902.— 31.
- ⁴⁹ Ks. lainausta A. Engelhardtin kirjasta "Из деревни" ("Maaseudulta"), Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 310.— 32.
- ⁵⁰ Tiivistelmää näistä numerotiedoista ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 313 ja selityksiä niihin referaatin yhteenvedoista (tämä osa, s. 44).— 32.
- ⁵¹ "Sitaattia V. V:ltä" (V. P. Vorontsovilta) ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 311—312; osan tästä sitaatista Lenin esitti ja kommentoi kirjoituksessa "Vastaus ohjelmaluonnoksemme arvosteluun" (Teokset, 6. osa, ss. 435—436).— 32.

- ⁵² V. I. Leninin huomautuksia kirjasta "Les syndicats agricoles et leur oeuvre" par le comte de Rocquigny (Kreivi de Rocquigny. "Maanviljelyssyndikaatit ja niiden toiminta") ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma), ss. 24—49.— 32.
- ⁵³ Lähteen nimeen on pujahtanut virhe, puhe on "Russkije Vedomosti" ("Venäläisistä Sanomista"), jonka johtavaan kirjoitukseen V. Tshernov viittasi käsiteltäessä V. I. Leninin referaattia maaliskuun 4 p:nä 1903. Ks. Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), ss. 270 ja 282 (12. kohta).— 41.
- ⁵⁴ Helmikuun 4 p:nä 1903 "Russkije Vedomosti" ("Venäläiset Sanomat") tiedotti landlordien ja arentimiesten edustajain konferensista, joka oli pidetty joulukuussa 1902 Dublinissa. Konferenssi laati esityksen, jossa osoitti yleiset perusteet siitä, miten sen mielestä voi tapahtua maan lunastaminen landlordeilta valtionrahaston avulla.— 43.
- ⁵⁵ Numeroluvut luonnehtivat talonpoikaiston luokkaryhmiä hevosten omistamisen kannalta ja merkitsevät: talonpoikaistorvariston 1½ miljoonalla taloudella oli 6½ miljoonaa hevosta kaikilla talonpoikaistalouksilla olleista 14 miljoonasta hevosesta; keskivarakkaiden talonpoikain 2 miljoonalla taloudella oli 4 miljoonaa hevosta; 6½ miljoonalla puoliproletaarisella ja proletaarisella taloudella (siis maalaisköyhälistön talouksilla) oli 3½ miljoonaa hevosta. Tästä ks. V. I. Lenin, Teokset, 6. osa, ss. 367—368 ja Ленинский сборник XIX (XIX Lenin-kokoelma), s. 343.— 44.
- ⁵⁶ Tässä julkaistu aineisto on "Talonpoikaisto ja sosialidemokratia" aiheisen teoksen tai referaatin jäsennyksiä. Tällaisen teoksen kirjoittamisesta tai Leninin tästä aiheesta pitämästä referaatista ei ole tietoja.
"Talonpoikaiston ja sosialidemokratian" jäsennyksissä mainittujen tekijöiden teosten tutkimista koskeva Leninin aineisto on julkaistu tässä osassa sekä XIX, XXXI ja XXXII Lenin-kokoelmassa.— 46.
- ⁵⁷ Muistiinmerkinnät ja arvostelevat huomautukset S. Bulgakovin kirjasta "Капитализм и земледелие" ("Kapitalismi ja maanviljelys") Lenin on kirjoittanut vihkoon, jonka otsikkona on "Agraarialalta. Venäläistä (ja ulkomaista) kirjallisuutta agraarikysymyksestä". Tätä alustavaa aineistoa on käytetty laajasti teoksessa "Agraarikysymys ja Marxin arvostelijat", jossa Bulgakovin katsomuksia on arvosteltu kaikinpuolisesti.— 51.
- ⁵⁸ Ks. Karl Marx, "Das Kapital", Band III, Berlin, 1957, S. 794 ("Pääoma", III osa, Berliini 1957, s. 794).— 51.
- ⁵⁹ Luvut merkitsevät, että maatalouskoneiden omistajien lukumäärä vuonna 1855 oli 55, vuonna 1861 — 236, mutta koneilla työskentelevien lukumäärä — 1205. Vuonna 1871 nämä kumpikin kategoria laskettiin yhteen ja yhteinen lukumäärä teki 2160 ja vuonna 1881 — 4222.— 54

- ⁶⁰ *Small Holdings Akt 1892* (laki pientalouksista), jonka Englannin parlamentti hyväksyi vuonna 1892 tarkoituksenaan pidättää maanviljelysväestöä maaseudulla ja luoda jälleen XVIII vuosisadalla ja XIX vuosisadan alussa hävitetty pientalonpoikaisto (yeoman)—halpa työvoimalähde suuria kapitalistisia farmaritalouksia varten. Tätä lakia ei sovellettu laajasti eikä sillä ollut käytännöllistä merkitystä.— 55.
- ⁶¹ *Instit*, instmannot (Instleute)—Saksassa rengit, jotka on palkattu pitkäaikaisella sopimuksella, asuvat suurmaanomistajan maalla omassa asunnossaan ja saavat paitsi rahapalkkaa osan sadosta määrätyltä maapalstalta (osaviljelys).— 56.
- ⁶² *Middlemanisto* — suurtilallisten muunnos, välittäjiä landlordien ja arentimiesten välillä Irlannissa. Middlemanit ottivat landlordeilta vuokralle suuria maapalstoja (20—150 eekkeriä ja enemmän), jakoivat ne pieniksi (1—5 eekkerin) palstoiksi ja antoivat nämä vuosi- vuokralle pienille vuokramiehille orjuuttavilla ehdoilla.— 62.
- ⁶³ P. S. — teoksessa "Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik", 7. Band. Berlin, 1894. SS. 626—652 ("Sosiaalisen lainsäädännön ja tilaston arkisto", 7. osa. Berliini 1894, ss. 626—652) julkaistun kirjoituksen "Die neuere russische Gesetzgebung über den Gemeindebesitz" ("Venäjän uusin yhteisöläinsäädäntö") kirjoittaja.— 75.
- ⁶⁴ Tämän aineiston Lenin käytti teoksessaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 129—133).— 86.
- ⁶⁵ Ks. Karl Marx, "Pääoma", I osa, Petroskoi 1957, ss. 327—328, 339—340.— 87.
- ⁶⁶ M. Hechtin kirjassa "Drei Dörfer der badischen Hard" ("Badenin Hardin kolme kylää"). Leipzig, 1895, esitettyjen tietojen kriittillisen erittelyn Lenin suorittaa teoksensa "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" V luvussa — "Nykyajan edistyneiden pientalouksien kukoistus". Badenin esimerkki" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 149—157).— 96.
- ⁶⁷ Tämän huomautuksen ensimmäisellä rivillä Lenin pance merkille Hechtin niiden numerotietojen eroavuuden, jotka koskevat Friedrichsthalin viljakylvöalaa. Sivulla 28 tekijä sanoo, että viljalle on tässä kylässä kylvetty 143 morgenia = 51,48 ha. Mutta kirjan 21. sivulla tämän saman kylän viljakylvöala on määriteltä 18%:ksi yleisestä kylvöalasta, mikä tekee 46,44 ha. Huomautuksen toinen rivi merkitsee 678 morgenin (Hechtin kirjan 28. sivulla mainittu Blankenlochin viljakylvöala) likimääräistä muuntamista hehtaareiksi.— 102.
- ⁶⁸ Ensimmäinen numerosarake (jaettavat) merkitsee maan kokonaisu-määrää (hehtaareissa) kussakin kylässä erikseen: Friedrichsthalissa, Blankenlochissa ja Hagsfeldissa; toinen sarake (jakajat) maan keskimäärää (hehtaareissa) perhettä kohti kussakin kylässä; kolmas sarake perheiden likimääräistä lukumäärää kussakin kylässä.— 102.

⁶⁹ H. Auhagenin kirjoitusta "Ueber Groß- und Kleinbetrieb in der Landwirtschaft" ("Suur- ja pientuotannosta maataloudessa") Lenin erittelee arvostelevasti osittain teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" VI luvussa "Pien- ja suurtalouden tuottavuus. Esimerkki Itä-Preussista" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 158—159).— 106.

⁷⁰ Teosta "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" kirjoittaessaan Lenin käytti aineistoa saksalaisen taloustieteilijän K. Klawkin kirjoituksesta "Über Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebes", joka oli julkaistu "Landwirtschaftliche Jahrbücherrissa", Bd. XXVIII. Berlin, 1899 ("Maataloudellisen pientuotannon kilpailukykyisyydestä", joka oli julkaistu "Maataloudellisessa vuosikirjassa", XXVIII osa. Berliini 1899).

Klawkin kirjoituksessa on kuvattu 12 tyypillistä saksalaista taloutta (suuria, keskisuuria ja pieniä — neljä kutakin), jotka ovat samanlaisissa olosuhteissa. Lenin eritteli huolellisesti ja muokkasi arvostelevasti tässä kirjoituksessa esitetyt tiedot. Kirjoitus oli seikkaperäinen tutkimus, mutta ei sisältänyt tarpeellisia yleistyksiä eikä oikeita johtopäätöksiä. Klawkin kirjoituksessa esitettyjä tietoja Lenin käytti pääasiallisesti VI luvussa "Pien- ja suurtalouden tuottavuus. Esimerkki Itä-Preussista" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 157—171). Lenin osoittaa virheellisiksi Bulgakovin yritykset käyttää Klawkin kirjoitusta puolustellakseen porvarillista teoriaa pientalouksien etevämmyyksistä maanviljelyksessä suurtalouksiin verraten. Klawkin tutkimusten sisältämien tietojen tieteellinen käsittely vahvistaa, kuten Lenin osoittaa, suurtalouden teknillisen etevämyyden maanviljelyksessä, karakterisoi pientalonpojan ylenmääräistä työtä ja aliravitsemusta, hänen muuttumista suurtalouksien rengiksi ja päiväläiseksi, näyttää pientalouksien lukumäärän kasvun ja talonpoikaiston puutteenalaisuuden ja proletarisoitumisen kasvun yhteyden.

Leninin johtopäätökset, jotka hän oli tehnyt Klawkin kirjoituksessa esitettyjen fakta- ja tilastotietojen seikkaperäisen tarkastelun ja muokkaamisen tuloksena, saivat vahvistusta myös Saksan talonpoikaistalouksia koskevista yleisistä tiedoista. Päinvastoin kuin Klawki, joka ei syventynyt taloudellisten prosessien olemukseen ja ignoroi talonpoikaistalouksien eri ryhmien vertailevan analyysin (ja pohjautui johtopäätöksissään ylimalkaisiin keskilukuihin), Lenin teki syvällisen marxilaisen analyysin talonpoikaistalouden kehityksestä kapitalismin vallitessa ja toi esiin erilaiset tyypit. Näiden tietojen pohjalla Lenin laati yhteenvetotaulukon (ks. Teokset, 5. osa, s. 160).

Klawkin kirjoituksessa esitettyjen tietojen huolellisen tarkastamisen ja tieteellisen ryhmittelyn tuloksena Lenin paljastaa hänen suur- ja pientalouksien vertaillua tuottoisuutta koskevien laskelmiensa virheellisyyden. Ne epätieteelliset menettelytavat, joita Klawki käyttää pienmaanviljelyksen etevämyyden perustelemiseksi, olivat Leninin luonnehdinnan mukaan pääpiirteissään ominaisia kaikille porvarillisille ja pikkuporvarillisille taloustieteilijöille. Siksi noiden menettelytapojen erittely Klawkin tutkimusten pohjalla on hyvin kiintoisa. Siihen konkreettiseen tilastoaineistoon pohjautuen, jolla Klawki operoi, Lenin paljasti tilastotietojen muokkaus- ja käyttömenetelmien koko valheellisuuden sekä niiden johtopäätösten täy-

dellisen kestättömyyden, joita porvarilliset ja pikkuporvarilliset taloustieteilijät tekivät maatalouden kehityksen lainmukaisuuksista kapitalismin vallitessa.— 118.

- ⁷¹ *Landwirtschaftlich benutzte Fläche* — viljelty maatalousmaa. Alustavissa aineistoissa Lenin käyttää useimmissa tapauksissa termiä "landwirtschaftlich benutzte Fläche" kääntämättä sitä venäjän kielelle, lukien siihen maatalousmaan varsinaisessa mielessä (siis maan, jolla viljellään peltokasveja, sekä niityt ja parhaat laitumet) sekä puutarhat ja viinitarhat (ks. tätä osaa, ss. 138 ja 180). Eräissä tapauksissa Lenin kääntää tämän termin sanoilla "сельскохозяйственная площадь" ("maatalousmaa") (ks. tätä osaa, s. 175). Tämän osan 360. sivulla Lenin panee merkille, että saksalaisessa lähteessä termin "landwirtschaftlich benutzte Fläche" tilalla on termi "Überhaupt landwirtschaftliche Fläche" samojen tietojen merkitsemiseksi. Teoksessa "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" Lenin käyttää termiä "вся сельскохозяйственная площадь" ja "сельскохозяйственная площадь" ("kaikki maatalousmaa" ja "maatalousmaa"), kun esittää *landwirtschaftlich benutzte Flächen* numeroita (ks. Teokset, 5. osa, ss. 188 ja 194). Teoksessa "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä. 1. vihko. Kapitalismi ja maanviljelys Amerikan Yhdysvalloissa" Lenin kirjoittaa: "Jakaessaan farmit ryhmiin maan määrän mukaan Amerikan tilasto ottaa lukuun koko maa-alan eikä yksistään viljeltyä maata, mikä olisi tietysti oikeampi menetelmä, ja Saksan tilasto tekeekin siten" (Teokset, 22. osa, s. 38).— 124.
- ⁷² *Scharwerker* — työkyinen perheenjäsen tai ei perheenjäsen, joka asuu maatyöläisen asunnossa ja on velvollinen perheen pään ja kartanonherran välisen sopimuksen mukaisesti työskentelemään kartanossa, mutta jolle maksaa palkan kontrahoitu maatyöläinen (perheen pää).— 128.
- ⁷³ *Deputant* — renki, maatyöläinen, joka saa vakinaisen vuosipalkan rahana ja sen lisäksi tiettyjä luontoismaksuja työpalkan osana — maapalstan ja asunnon maanomistajan tilalla.— 135.
- ⁷⁴ *Deputaattimaa* — maa, jonka kartanonherra antaa maatyöläiselle sopimuksen perusteella tämän työpalkan luontoisosana.— 138.
- ⁷⁵ Käsikirjoitus "*Brase ja muut*" on vihko, jonka kanteen on värikynällä kirjoitettu tämä otsikko. Otteet on kirjoitettu nähtävästi samanaikaisesti kuin otteet K. Klawkin kirjoituksesta (ks. tätä osaa, ss. 118—139), koska K. Klawkin kirjoituksesta tehtyjen muistiinpainojen lopussa on sanottu: "Vertaa *Brasen* kirjoitusta, erikoisesti ss. 292 ja 297—298."— 140.
- ⁷⁶ A. Souchonin kirjassa "*La propriété paysanne*" ("Talonpoikain omaisuus") esitettyjä tietoja Lenin aikoi käyttää teoksessaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" ja luennoissa "Marxilaisia mielipiteitä agraarikysymyksestä Euroopassa ja Venäjällä", jotka hän piti helmikuun 23—26 p:nä 1903 Pariisissa, sekä teoksessa "Talonpoikaisto ja sosialidemokratia" (ks. tätä osaa, ss. 3, 15, 23, 47).— 150.

- ⁷⁷ Puhe on A. Souchonin kirjassa (tekstin 24. sivulla ja I. alaviitteessä) olevasta viittauksesta julkaisuun: "Ministère de l'agriculture française. Enquête de 1892", p. 247 à 249 ("Ranskan maanviljelysministeriö. Vuoden 1892 tilastokysely", ss. 247—249).— 150.
- ⁷⁸ *Allotments act* — Englannissa syyskuun 16 p:nä 1887 annettu laki pienten maapalstojen antamisesta työläisille. A. Souchonin kirjassa on sanottu tästä laista: "Soveltaa 'Allotments' merkitsee oleellisesti sitä, että työläisille annetaan pienen pieniä maapalstoja, mikä tekee heille mahdolliseksi lisätä ansioitaan joillakin niukoilla maatalousresursseilla, parhaassa tapauksessa pitää yhtä lehmää tai muutamia lampaita" (s. 151).— 152.
- ⁷⁹ Aineiston, joka koskee F. Mauricen kirjaa "L'agriculture et la question sociale. La France agricole et agraire". Paris, 1892 ("Maanviljelys ja sosiaalinen kysymys. Ranskan maanviljelys- ja agraariolot". Pariisi 1892), Lenin aikoi käyttää teoksessaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'", ks. tämän teoksen jäsennyksiä (tämä osa, ss. 3, 5, 9, 10).— 153.
- ⁸⁰ Lenin tutustui A. von Chlapowo-Chlapowskin kirjaan "Die belgische Landwirtschaft im 19. Jahrhundert". Münchener volkswirtschaftliche Studien. Herausgegeben von L. Brentano und W. Lotz. Stuttgart, 1900 ("Belgian maatalous 19. vuosisadalla". Müncheniläisiä kansantaloudellisia tutkimuksia. Julk. L. Brentano ja W. Lotz. Stuttgart 1900) valmistellessaan teostaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'". Siitä on todistuksena maininta Chlapowskin kirjasta Leninin tämän teoksen alustavissa jäsennyksissä ja konsepteissa (ks. tätä osaa, ss. 3, 6 ja 10). Tätä aineistoa Lenin aikoi käyttää myös Pariisissa luennoissaan agraarikysymyksestä (ks. sama, s. 23).— 158.
- ⁸¹ Tässä osassa julkaistaan osa Badenin tilastokyselyä koskevista V. I. Leninin huomautuksista.
- Otteet Badenin tilastokyselytiedoista ovat alustavaa aineistoa Leninin teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" VII lukuun "Badenin kyselykaavake talonpoikaistaloudesta", jossa näitä aineistoja on käytetty laajasti kapitalismin vallitessa tapahtuvan talonpoikaiston luokkakeroantumisen erittelemiseksi ja luonnehtimiseksi.
- Lenin osoitti, että Badenin tilastokyselyn aineisto teki mahdolliseksi erottaa, saada esiin talonpoikaiston eri ryhmät. "Tutkimusten tulosten" laatijat eivät kuitenkaan esittäneet talonpoikaistalouksien tieteellistä ryhmittelyä; he eivät vertailleet toisiinsa erilaisia talousryhmiä, vaan kokonaisuudessaan otettuja yhteisöjä. Tuota menetelmää, jolla talonpoikaiston sisäiset luokkaeroavuudet hämättiin käytämällä ylimalkaisia keskimääriä, sovelsivat "Marxin arvostelijat" agraarikysymyksessä.
- Käyttäen Badenin tilastokyselytutkimuksen yleistettyjä tietoja Lenin antoi tieteellisen karakteristiikan Saksan maaseudun luokkarakenteesta. Hän erotti kolme tyypillistä talousryhmää: suuret keskisuuret ja pienet talonpoikaistaloudet, ja sitä varten hän muokkasi ja eritteli 31 suurta, 21 keskisuurta ja 18 pientä taloutta koskevat tilastotiedot.

Näiden kolmen tyypillisen talonpoikaisryhmän kohdalta Lenin määritti maanomistuksen keskiuuruudet, perheiden keskikoon ja palkkatyön käytön keskimäärät sekä taloudenhoidon tulokset puhtaana voiton muodossa. Muokatessaan tietoja maanomistuksen ja puhtaan voiton määristä Lenin esittää kaksi laskelmavarianttia: kaikkien 70 talouden osalta sekä poistamalla niistä 10 taloutta kolmesta yhteisöstä, joissa maanomistus on poikkeuksellisen suurta. Tällä Leninin menetelmällä tuoda esiin tyypilliset ilmiöt ja tarkastaa samanaikaisesti johtopäätökset ilmiöiden kokonaisuutta koskevien tietojen pohjalla on tärkeä merkitys tilastometodologialle.

Taloudellisen analyysin tuloksena Lenin paljasti niiden suurten talonpoikaistalouksien liikeyrityksellisen, kapitalistisen luonteen, joita hoidettiin maatyöläisten ja päiväläisten palkkatyön pohjalla ja jotka saivat suurimman puhtaan voiton kutakin taloutta kohti. Samaan aikaan taas pienet talonpoikaistaloudet tulivat hädin tuskin toimeen. Niiden Badenin tilastokyselyn tieteellisesti muokattujen tietojen pohjalla, jotka koskivat talonpoikaistalouksien eri ryhmissä käytettyjen tärkeimpien tarvikkeiden määrää, Lenin osoitti, että keskivarakkaisiin ja suurtalonpoikiin verrattuna pientalonpoika supistaa kulutustaan hyvin huomattavasti. Jos pientalonpoika käyttäisi rahalla ostettaviin tarvikkeisiin yhtä paljon kuin keskivarakas, niin hänellä syntyisi hyvin suuri vajaus, ja jos keskivarakas talonpoika käyttäisi yhtä paljon kuin suurtalonpoika, niin hänelläkin syntyisi vajaus. Tämän perusteella Lenin tekee johtopäätöksen, että pientalonpoijan ja jopa keskitalonpoijankin ”puhdas voitto” on *pelkkää olettamusta*” (Teokset, 5. osa, s. 174). Täten Lenin paljasti pientalonpoikain hädänalaista asemaa, näiden aliravitsemusta ja köyhtymistä kaunistelevien ”Marxin arvostelijoiden” vilpilliset menetelmät.

Badenin tilastokyselyn aineiston erittelyn perustalla Lenin osoitti, että talonpoikaistalouden peruspiirteet ovat Saksassa samankaltaisia kuin Venäjällä, että kapitalistisen kehityksen prosessi johtaa palkkatyöhön perustuvien kapitalististen talouksien vähemmistön muodostumiseen ja pakottaa talonpoikain enemmistöä etsimään yhä suuremmassa määrin sivuansiotöitä, t.s. muuttumaan palkkatyöläisiksi. ”Talonpoikaiston jakautuminen osoittaa meille kapitalismin *syöimät* ristiriidat aivan niiden *ilmaantumisen* ja edelleen kärjistymisen prosessissa; näiden ristiriitojen täydellinen arvioiminen johtaa kiertämättä siihen, että tunnustetaan pientalonpoikaiston aseman ulospääsemättömyys ja toivotomuus (toivotomuus — jos se jää ulkopuolelle proletariaatin vallankumouksellisesta taistelusta koko kapitalistista järjestelmää vastaan)” (Teokset, 5. osa, s. 180). Täten Lenin toi esiin työväenluokan ja pientalonpoikaiston etujen yhteisyyden taloudelliset perustat ja näiden välisen liiton välttämättömyyden taistelussa kapitalismia vastaan.

Sillä aineistolla, jonka Lenin on saanut Badenin tilastokyselyn tietojen muokkaamisen tuloksena, on suuren taloustieteellisen merkityksen lisäksi myös tärkeä metodologinen merkitys niiden menetelmien selvittämiseksi, joita Lenin sovelsi tilastotietojen muokkauksessa ja käyttämisessä marxilaista taloustieteellistä analyysia varten (esimerkiksi talonpoikaistalouksien tieteellisistä laadittujen tilastoryhmitysten soveltaminen, tuottavuuden, kulutuksen y.m.

differentioitujen keskimäärien määrittely ja käyttäminen niiden ryhmitysten pohjalla talonpoikain kunkin luokkaryhmän kohdalla). Tilastotietojen käsittelyn leniniläiset menetelmät ovat arvokas panos marxilaisen tilastotieteen metodologiaan.— 160.

- ⁸² Tässä mainitut 70 budjetin tietoja koskevat muistiinpanot käsittävät suuren taulukon, jonka otsikkona on "Yhteenveto Badenin tilastokyselyn 70 budjettia koskevista tiedoista" ja jossa on Leninin muokkaamia Badenin tilastokyselyn tietoja. Nämä muistioon tehdyt muistiinpanot ovat säilytettävänä NKP:n KK:n marxismin-leninismin instituutin Keskus-puoluearkistossa. Näiden tietojen muokkaamisen yhteydessä Lenin määritteli suurten, keskisuurten ja pienten talonpoikaistalouksien eri ryhmien osalta maanomistuksen keski-suuruuden, perheen koon, käteiset tulot ja menot (osoittaen pääerät) ja laski tulojen ja menojen vertailemisen pohjalla ylijäämän tai vajauksen. Sitä paitsi taulukossa on osoittimet työstä (esimerkiksi työkustannukset 1 hehtaaria kohti, palkkatyövoima, osoitettu erikseen päiväläiset) sekä tiedot sivuansioista ja muita. Näiden tietojen erittelyä ks. V. I. Lenin, Teokset, 5. osa, ss. 171—178.— 161.
- ⁸³ Teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" VII ja IX luvun (aikakauslehti "Образованиен" ("Sivistyksen") 2. numerossa v. 1906 julkaistun ensimmäisen painoksen) tekstistä näkyy, että V. I. Lenin aikoi tässä teoksessa käsitellä Ranskan maataloustalouden tietoja ja eritellä arvostelevasti ranskalaisten taloustieteilijöiden teoksia. Leninin IX lukuun tekemän huomautuksen (ks. Teokset, 5. osa, s. 204) perusteella voidaan päätellä, että hän oli varta vasten tutkinut viininviljelyksen tilaa Ranskassa. Siksi on mahdollista, että E. Seignouret'n kirjaa "Essais d'économie sociale et agricole" ("Esseitä yhteiskunta- ja agraaritaloudesta") Lenin käytti valmistellessaan teosta "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" kesä— syyskuussa 1901.— 166.
- ⁸⁴ Leninin vihko "Saksan maataloustilastosta" sisältää huomautuksia ja muistiinpanoja kokoelmasta "Statistik des Deutschen Reichs", Neue Folge, Bd. 112. "Die Landwirtschaft im Deutschen Reich nach der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 14. VI. 1895", Berlin, 1898 ("Saksan tilasto", uusi sarja, 112. osa. "Saksan maatalous kesäkuun 14 p:nä 1895 suoritettuna maataloustuotantoa koskevan tilastokyselyn tietojen mukaan", Berliini 1898). Tästä vihkosta näkyy, kuinka Lenin käsitteli Saksan kahden (vuosien 1882 ja 1895) maataloustiedustelun tietoja, joita on käytetty teoksen "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" valmistelussa (pääasiallisesti VIII ja IX lukuja varten). Kirjoittamisajan puolesta vihko kuuluu Leninin tämän teoksen parissa työskentelyn ensimmäiseen kauteen (vuodet 1900—1901). Eräissä tapauksissa Lenin on lisännyt vihkoon myöhemmin Saksan vuoden 1907 maataloustiedustelun tietoja koskevia muistiinpanoja, jotka on tehty kokoelmista "Statistik des Deutschen Reichs", Band 212, Teil 1a.— "Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juni 1907. Landwirtschaftliche Betriebsstatistik", Berlin, 1909 ja Band 212, Teil 2a, 1910 ("Saksan valtion tilasto", 212. osa, nidos 1a.— "Ammatteja ja yrityksiä koskeva tilastokysely 12. kesäkuuta 1907. Maatalousyrittäjätilasto", Berliini 1909, ja 212.

osa, nidos 2a, v. 1910). Nämä lisäykset Lenin on tehnyt vuonna 1910 ja ne on tarkoitettu Saksan maataloutta koskevaa teosta varten.

Saksan maataloustilaston tietoja Lenin käytti Marxin talousopin "arvostelijoiden" niiden johtopäätösten kumoamiseksi, joiden mukaan Lännessä pieni ja keskisuuri talonpoikaistalous muka syrjäyttää suurta.

Muokkaamiensa Saksan maataloustilaston tietojen pohjalla Lenin paljastaa talonpoikaiston kaksi proletarisoitumisprosessia: ensinnäkin talonpoikaiston lisääntyvä maattomaksi joutuminen, maaseutuväestön pakkoluovutus, sen muuttuminen maata omaavista työläisistä maattomiksi työläisiksi; toiseksi talonpoikaiston "sivuansioiden" kehitys, t.s. maanviljelyksen ja teollisuuden yhtyminen, joka merkitsee proletarisoitumisen ensimmäistä astetta.

Leninin suorittama Saksan maataloustilaston aineiston muokkaus on mallinäyte tilastotietojen tieteellisestä erittelystä ja käsittelystä. Lenin ei ryhmitellyt talouksia yhden tunnusmerkin (esimerkiksi maa-alan suuruuden), vaan monien tunnusmerkkien mukaan: maatalouskoneiden määrä, erikoiskasvien viljelysala j.n.e.; kombinoi (yhdisteli) erilaisia ryhmytyksiä, t.s. jakoi kunkin ryhmän (joka oli määritelty esimerkiksi maa-alan mukaan) alaryhmiin karjan lukumäärän ja muiden tunnusmerkkien mukaan. Tutkimustyön kulussa Lenin joutui usein muokkaamaan ja täsmentämään käyttämiään tilastotietoja; hän muuttaa uuteen muotoon eräitä taulukkoja (esimerkiksi taulukon, joka luonnehtii kaupallisen puutarhaviljelyn keskittymistä, ja muita), suurentaa tyyppillisimpien talousryhmien esiintuomiseksi niiden välistä intervallia ja erottaa samalla erityisesti latifundiumit, jotka ovat yhteydessä teollisiin yrityksiin (sokerinvalmistus, viinanpolto y.m.). Lenin laskee prosenttisuuhteita, jotka osoittavat esimerkiksi eri talousryhmien ominaispainon, määrittelee tärkeimpien maatalouskoneiden käyttötapausten absoluuttiset keskimäärät 100 taloutta kohti talouksien kussakin (maatalousmaan) pinta-alan mukaisessa ryhmässä j.n.e.— 172.

⁸⁵ Tämän tiivistelmän tiedoista, jotka koskevat maan keskittymistä viininviljelyksessä, Lenin on tehnyt edellisen taulukon perustalla. Vasen numerosarake merkitsee talousryhmitystä, oikea sarake vastaavaa maaryhmitystä näiden talouksien osalta. Ensimmäinen numerolukupari koskee viinitarhoja, joiden pinta-ala on alle 20 a; toinen 20—50 a; kolmas 50 a — 5 ha ja enemmän.— 175.

⁸⁶ Lenin tarkastelee erilaisissa talouksissa olevien lehmien lukumäärää koskevia tietoja vuodelta 1895 luonnehtiakseen karjan keskittymistä suurtalouksiin. Kaikkien talouksien yhteissumma ja kaikkien kolmen ryhmän kaikkien talouksien lehmien yhteissumma on kirjoitettu tämän taulukon yläpuolelle (kun alla ei ole ollut tilaa).— 197.

⁸⁷ Tämä asiakirja on eri liuskoille kirjoitettuja erillisiä muistiinpanoja. Sen lisäksi NKP:n KK:n marxismin-leninismien instituutin Keskus-puoluearkistossa on julkaisematonta alustavaa aineistoa, joka koskee Ranskan maataloustilastoa ja jossa on konseptiluontoisia merkintöjä ja otteita eri lähteistä. Näihin kuuluvat ennen kaikkea kokoelmat "Statistique agricole de la France. Résultats

généraux de l'enquête décennale de 1892" ("Ranskan maataloustilasto. Vuonna 1892 kymmenen vuoden ajalta suoritetun tutkimuksen yleiset yhteenvedot"), "Statistique générale de la France. Résultats statistiques du Dénombrement de 1896" ("Ranskan yleinen tilasto. Vuoden 1896 kyselyn tilastolliset tulokset") sekä tutkimusten (tilastokyselyjen) tuloksia muilta vuosilta. Paljon tilastotietoja Lenin on kirjoittanut muistiin seuraavista kirjoista: K. Kautsky, "Die Agrarfrage" ("Agraarikysymys"); S. Bulgakov, "Капитализм и земледелие", том II ("Kapitalismi ja maanviljelys", II osa); F. Maurice, "L'agriculture et la question sociale. La France agricole et agraire" ("Maanviljelys ja sosiaalinen kysymys. Ranskan maanviljelys- ja agraariolot"); A. Souchon, "La propriété paysanne. Étude d'économie rurale" ("Talonpoikain omaisuus. Katsaus maataloudelliseen talousjärjestelmään"); N. Kudrin, "Крестьянский вопрос во Франции" ("Talonpoikaiskysymys Ranskassa"); "Бюллетень бюро труда" за 1901 г. ("Työtoimiston bulletiini" vuodelta 1901) y.m. Näihin muistiin kirjoittamiinsa tilastotietoihin Lenin on liittännyt selityksiä ja tehnyt arvostelevia huomautuksia.

Ranskan tilastosta muistiin kirjoitetussa aineistossa ovat vallitsevana yleistetyt tiedot, muun muassa talouksien ryhmitykset maatalousmaan pinta-alan mukaan eri vuosilta. Lenin panee merkille Ranskan tilaston myönteisenä puolena sen, että siinä osoitetaan erikseen "aktiivinen" (t.s. ansiotoimintaa harjoittava) väestö, ja kirjoittaa muistiin laajan aineiston "aktiiviseen" väestöön kuuluvista ryhmistä. Analogisia tietoja Lenin ottaa myös ylempänä mainitusta F. Mauricen kirjasta ja vertailee eri lähteistä otettuja samantyyppisiä tilastotietoja, luonnehtii noita lähteitä ja tekee yhteenvedoja "aktiivisen" väestön eri ryhmien (kategorioiden) lukumäärässä ja ominaispainossa tapahtuneista vuosittaisista muutoksista.

Kaikki yllä luonnehdittu Ranskan maataloustilaston aineisto, jonka Lenin oli käsitellyt ja josta hän oli tehnyt yleistäviä yhteenvedoja, antoi täydellisen karakteristiikan talouden eri puolista talonpoikaistalouksien erilaisissa luokkaryhmissä ja vahvisti sen marxilaisen väittämän, joka koskee suurtalouden etevämyyttä ja sen osuuden kasvua sekä pientalonpoikain proletarisoitumista.— 202.

⁸⁸ Tämän yhteenvetotaulukon Lenin on laatinut vertailtavien maiden vastaavien vuosien tilastotietojen pohjalla. Saksaa, Englantia ja USA:ta koskevat tiedot on otettu kokoelmasta "Statistik des Deutschen Reichs", Band 112 ("Saksan tilasto", 112. osa); osa Ranskaa koskevista tiedoista samasta lähteestä, toinen osa teoksesta "Statistique agricole de la France". Résultats généraux de l'enquête décennale de 1892. Tableaux ("Ranskan maataloustilasto". Vuonna 1892 kymmenen vuoden ajalta suoritetun tutkimuksen yleiset yhteenvedot. Taulukot); Belgiaa koskevat tiedot teoksesta "Statistique de la Belgique". Agriculture. Recensement général de 1880 ("Belgian tilasto". Maatalous. Vuoden 1880 yleinen tilastokysely) ja teoksesta "Annuaire statistique de la Belgique 1896" ("Belgian tilastollinen vuosikirja vuodelta 1896"); Tanskaa koskevat tiedot "Die Neue Zeitista", XIX. Jahrgang 1900—1901, Band II, s. 623 (G. Bangin kirjoitus "Die landwirtschaftliche Entwicklung Dänemarks"—"Tanskan maataloudellinen kehitys").— 208.

- ⁸⁹ Lenin nimitti Hollannin maataloustiedusteluiksi vuodelta 1890 teosta "Uitkomsten van het Onderzoek naar den Toestand van den Landbouw in Nederland" ("Alankomaiden maatalouden tilan tutkimuksen tulokset"), joka julkaistiin 4 osana vuonna 1890 Haagissa. Tämän 95 yhteisöä käsittävän tutkimuksen yhteenvedot erosivat samantapaisista muissa maissa suoritetuista tutkimuksista siinä, etteivät sen tiedot olleet täydellisiä ja ettei siinä ollut, kuten Lenin osoitti, kaikkia yhteisöjä käsittäviä yhteenvetoja. Mutta näistäkin aineistoista Lenin sai mielenkiintoisia tietoja, jotka luonnehtivat erilaisia talousryhmiä (tyypillisiä yhteisöjä) sekä talousryhmiä (eri yhteisöjen sisällä), jotka on määritetty maan pinta-alan, renkien ja työläisten luvun, hevosten lukumäärän ja muiden tunnusmerkkien mukaan. Nämä tiedot ilmentävät Hollannin maanviljelyksen kapitalistista luonnetta.— 211.
- ⁹⁰ Lenin aikoi arvostella E. Stumpfen käsityksiä suur- ja pientuotannosta maataloudessa monissa teoksissaan ("Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'", "Marxilaisia mielipiteitä agraarikysymyksestä Euroopassa ja Venäjällä"— ks. tätä osaa, ss. 16, 23 ja 47) sen vuoksi, kun monet "Marxin arvostelijat" vetosivat Stumpfen teoksiin.— 215.
- ⁹¹ G. Fischerin teoksen "Die sociale Bedeutung der Maschinen in der Landwirtschaft" ("Koneiden sosiaalinen merkitys maataloudessa") Lenin tutki ennen Stumpfen kirjoitusta "Ueber die Konkurrenzfähigkeit des kleinen und mittleren Grundbesitzes gegenüber dem Grossgrundbesitze" ("Pienen ja keskisuuren maanomistuksen kilpailukykyisyydestä suurmaanomistukseen verrattuna"); tästä kirjoituksesta tekemissään muistiinpanoissa Lenin mainitsee Fischerin teoksesta kuten jo tutkitusta (ks. tätä osaa, s. 222).— 232.
- ⁹² Leninin huomautus tekstin lopussa "Ei ole ihme, että kirja (Britannian museossa) on yhä aukileikkaamatta" antaa aihetta olettaa, että Lenin tutustui Turot'n kirjaan ollessaan Lontoossa, jonne "Iskran" ("Kipinän") julkaiseminen oli siirretty, siis aikaisintaan huhtikuussa 1902. Lontoossa Lenin tutki agraarikysymystä valmistellessaan puolueen agraariohjelmaa; ennen Pariisissa (helmi- ja maaliskuussa 1903) pitämiään luentoja ja referaattia hän tutki Ranskan maatalouselämää. Turot'n kirja mainitaan myös Leninin huomautuksissa E. Lecouteux'n kirjasta (ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma), s. 381).— 250.
- ⁹³ Baudrillart'ista Lenin mainitsee ensi kerran muistiinpanoissaan Hertzin kirjasta "Agraarikysymykset yhteyksissään sosialismiin" (kesä— syyskuu 1901). "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" teoksen jäsennyksissä Lenin mainitsee Baudrillart'ista Hertzin ja Bulgakovin mukaan. "Marxilaisia mielipiteitä agraarikysymyksestä Euroopassa ja Venäjällä" (1903, ennen helmikuun 10 (23) päivää) aiheisten luentojen konseptissa Lenin mainitsee Baudrillart'in teoksesta jo kuten tutkituista. Tässä osassa julkaistaan Leninin huomautukset H. Baudrillart'in yhdestä kirjasta: "Les populations agricoles de la France. 3-me série. Les populations du Midi". Paris 1893 ("Ranskan maanviljelysväestö. 3. sarja. Etelän väestö". Pariisi 1893).

- Muistiinpanoja ja arvostelevia huomautuksia Baudrillart'in kirjasta "Les populations agricoles de la France. La Normandie". Paris 1880 ("Ranskan maanviljelysväestö. Normandia". Pariisi 1880) ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma), ss. 82—105. Nämä kaksi asiakirjaa ottavat suurimman osan vihkosta, jonka Lenin on otsikoinut "*Baudrillart + Backhaus*".— 251.
- ⁹⁴ Kirjan täydellinen nimi: Comte de Rocquigny. "Les syndicats agricoles et leur oeuvre". Paris, 1900 (Kreivi de Rocquigny. "Maanviljelijäin syndikaatit ja niiden toiminta". Pariisi 1900). V. I. Leninin muistiinpanoja ja arvostelevia huomautuksia tästä kirjasta ks. Ленинский сборник XXXII (XXXII Lenin-kokoelma),
- ⁹⁵ Tarkoitetaan Elie Coulet'n kirjaa "Le mouvement syndical et coopératif dans l'agriculture française. La fédération agricole". Montpellier, 1898 ("Syndikalistinen ja osuustoimintaliike Ranskan maanviljelyksessä. Maanviljelijäliitto". Montpellier 1898). Ks. tätä osaa, s. 253.— 254.
- ⁹⁶ Siteeratessaan Deschanelin edustajakamarissa pitämää puhetta, jossa tämä oli ylistänyt maanviljelijäin syndikaattien toimintaa työläisten hyväksi, Rouanet huomauttaa: "Sillä tavalla hra Deschanel kirjoittaa maanviljelijäin syndikaattien historiaa noiden syndikaattien jäsenten aplodeeratsessa. Nämä jäsenet riemastuivat kovasti saatuaan yhtäkkiä tietää, kuinka mainioita tekoja he olivat tehneet."— 255.
- ⁹⁷ Pariisissa pitämässään luennoissa "Marxilaisia mielipiteitä agraarikysymyksestä Euroopassa ja Venäjällä" ja referaatissa Lenin mainitsee Nossigin eräänä monista kirjailijoista, "jotka eivät ole myönteisiä marxilaiselle teorialle, vaan sen 'arvostelulle'..." ja joilla "heidän oma tietoaaineistonsa puhuu heitä vastaan" (Teokset, 6. osa, s. 329). Käsikirjoitukseen tehdyn merkinnöt puhuvat siitä, että Lenin oli käsitellyt sitä moneen kertaan. Niinpä esimerkiksi eräät sanat on kirjoitettu tekstiin toistamiseen sinikynällä ilmeisesti niiden käytämisen helpottamiseksi luennon aikana; eräiden sanojen käännös sulkeissa on kirjoitettu lyijykynällä.— 256.
- ⁹⁸ E. Davidin kirjan "Socialismus und Landwirtschaft" ("Sosialismi ja maatalous") V. I. Lenin luki kohta sen ilmestyttyä. Niinpä G. Plehanoville osoitetussa maaliskuun 15 p:nä 1903 päivätyssä kirjeessään hän kirjoitti: "Davidin olen jo tilannut ja parhaillaan luen sitä. Kauhean pitkäveteistä, köyhää ja latteaa" (Teokset, 34. osa, s. 139). Kirjoituksessaan "Les beaux esprits se rencontrent (venäjäksi likipitään: свой своему поневоле брат (oma on omalle tahtomattaankin veli))" (julkaistu "Iskran" ("Kipinän") 38. numerossa huhtikuun 15 p:nä 1903) Lenin jo arvostelee Davidin kirjan perusajatuksia (Teokset, 6. osa, ss. 418—422). Perusteellisen arvostelun Davidin kirjasta — "revisionismin pääteoksesta agraarikysymyksen alalla" — Lenin antoi teoksensa "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" X luvussa (Teokset, 13. osa, ss. 159—169).

Alleiviivauksien luonteesta näkyy, että Lenin on käsitellyt huomautuksiaan toistamiseen ja merkinnyt eräitä kohtia puna- ja sini-kynällä; toistamiseen suoritettujen tarkastamisen yhteydessä on myös kaikki käsikirjoituksessa mainittujen lähteiden nimet alleiviivattu punakynällä.— 258.

- ⁹⁹ Tarkoitetaan F. Engelsin kirjoitusta "Talonpoikaiskysymys Ranskassa ja Saksassa" (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, suomenk. painos, II osa, 1959, ss. 378—397).— 259.
- ¹⁰⁰ Lenin tarkoittaa V. V:n (V. Vorontsovin) teosta "Прогрессивные течения в крестьянском хозяйстве". СПб., 1892 г., с. 70—84. ("Edistyksellisiä virtauksia talonpoikaistaloudessa", Pietari 1892, ss. 70—84.) Siitä ks. V. I. Lenin, Teokset, 3. osa, ss. 236—237.— 269.
- ¹⁰¹ Tässä Lenin viittaa H. Drechslerin esittämiin tietoihin, jotka tämä julkaisi vuosien 1875 ja 1884 uusittujen maataloudellisten tutkimusten tuloksena. Tarkoitetaan Drechslerin kahta tätä kysymystä koskevaa teosta: 1) "Die bäuerlichen Zustände in einigen Teilen der Provinz Hannover", "Schriften des Vereins für Sozialpolitik". XXIV. 1883; 2) "Die Verteilung des Grundbesitzes und der Viehhaltung im Bezirke des landwirtschaftlichen Kreisvereins Göttingen", "Landwirtschaftliche Jahrbücher" herausgegeben von Dr. H. Thiel. XV. Band. Berlin, 1886 (1) "Talonpoikain asema Hannoverin provinssin eräissä osissa" "Sosiaalipolitiikan liiton teokset". XXIV. 1883; 2) "Maanomaisuuden ja karjan jakautuminen Göttingenin piirikunnan maatalousseuran alueella", "Maataloudelliset vuosikirjat", tri H. Thielin julkaisu. XV osa. Berliini 1886). H. Drechslerin kummankin teoksen arvostelevan erittelyn Lenin suoritti teoksensa "Agraarikysymys ja Marxin arvostelijat" XI luvussa (ks. Teokset, 13. osa, ss. 170—181).— 277.
- ¹⁰² Tässä ensi kertaa julkaistut merkinnät ja muistiinpanot kirjasta "Hand and machine labor" (Thirteenth annual report of the commissioner of labor. 1898. Vol. I and II) ("Käsi- ja konetyö" työasiainvaliokunnan 13. vuosiselostus. 1898. I ja II osa) on tehty vihkoon, jossa on muistiinpanoja taloutta, tilastoa ja filosofiaa käsittelevistä kirjoista sekä vuoden 1904 lokakuun 19 ja 21 päivän sanomalehdistä. Kaikki nämä muistiinpanot Lenin on tehnyt todennäköisesti syksyllä 1904 Genèven kirjastossa.
- Käsikirjoituksen toiselle lehdelle Lenin on tehnyt viittauksen: "Ks. esimerkkejä erilliseltä liuskalta." Esimerkit, jotka on otettu kirjan "Käsi- ja konetyö" kummastakin osasta ja jotka Lenin on kirjoittanut erilliselle liuskalle, julkaistaan tämän osan ss. 284—289.— 278.
- ¹⁰³ Ensimmäisen kerran Lenin mainitsee Leo Huschken teoksesta "Landwirtschaftliche Reinertrags-Berechnungen bei Klein-, Mittel- und Großbetrieb dargelegt an typischen Beispielen Mittelthüringens" ("Laskelmia maataloustuotannon puhtaasta tulosta pien-, keski- ja suurtilouksissa Keski-Thüringenin tyypillisten esimerkkien perusteella") "Talonpoikaiston ja sosialidemokratian" kahdessa jäsenyksessä (ks. tätä osaa, s. 47). Osan tässä julkaistusta aineistosta

Lenin käytti teoksensa "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" VI luvussa "Pien- ja suurtalouden tuottavuus. Esimerkki Itä-Preussista", huomautuksessa vuoden 1908 painokseen (Teokset, 5. osa, ss. 168—169). Samalla Lenin toivoi voivansa "vielä palata hra Huschken mielenkiintoiseen kirjaan" (sama).— 290.

¹⁰⁴ Tämän asiakirjan käsikirjoitus on vihko, jonka kannessa on otsikko „Saksan agraaritulasto (1907)” ja yläosaan kirjoitettu värikynällä:

- 1) Saksan agraaritulasto,
- 2) Venäjän agraaritulasto,
- 3) Venäjän lakkotilasto + Unkarin agraaritulasto.”

Vuonna 1907 suoritettua Saksan maataloustiedustelun aineistoa V. I. Lenin on tutkinut vuoden 1910 (ennen syyskuuta) ja vuoden 1913 (kesäkuun jälkeen) välisellä kaudella.

Saksan agraaritulaston erittelylle Lenin antoi erikoisen suuren merkityksen maanviljelyskapitalismin kehityslakien selvittämiseksi ja porvarillisen apologetiikan paljastamiseksi agraarikysymyksessä. "Saksa kuuluu edistyneimpiin ja nopeimmin kehittyviin kapitalistisiin maihin. Maatalousyrityksiä koskevat tilastolliset kyselyt suoritetaan siellä luultavasti jopa paremmin kuin missään muualla Euroopassa. Siksi on ymmärrettävää se mielenkiinto, jolla sekä saksalainen että venäläinen kirjallisuus ottivat vastaan viimeksi suoritettua, vuoden 1907 tilastokyselyn yhteenvedot (ensimmäinen ja toinen kysely suoritettiin vuosina 1882 ja 1895). Porvarilliset taloustieteilijät ja revisionistit alkoivat yhteen ääneen veisata, että kyselyn antama aineisto on kumonnut — sadannen ja tuhannennen kerran! — marxilaisuuden" (Ленинский сборник XXV (XXV Lenin-kokoelma), s. 127). Siksi Lenin katsoi välttämättömäksi tämän Saksassa v. 1907 suoritettua kyselyn antamien tietojen seikkaperäisen erittelyn.

Saksan agraaritulaston aineisto on otettu pääasiallisesti saman kokoelman kolmesta osasta: "Statistik des Deutschen Reichs". Neue Folge. Band 112. "Die Landwirtschaft im Deutschen Reich nach der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 14. Juni 1895", Berlin, 1898; "Statistik des Deutschen Reichs". Band 202. "Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juni 1907", "Berufsstatistik", Berlin, 1909; "Statistik des Deutschen Reichs". Band 212. "Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juni 1907", "Landwirtschaftliche Betriebsstatistik" (Teil I a; I b; 2 a), Berlin, 1909—1910 ("Saksan tilasto"). Uusi sarja. 112. osa. "Saksan maatalous kesäkuun 14 p:nä 1895 suoritettua maataloustuotantoa koskevan tilastokyselyn tietojen mukaan", Berliini 1898; "Saksan tilasto". 202. osa. "Vuoden 1907 kesäkuun 12 p:n ammatillinen ja tuotannollinen tilastokysely", "Ammatillinen tilasto", Berliini 1909; "Saksan tilasto". 212. osa. "Vuoden 1907 kesäkuun 12 p:n ammatillinen ja tuotannollinen tilastokysely", "Maataloustuotannon tilasto" (osat I a; I b; 2 a), Berliini 1909—1910).

Yllä mainittuja sekä kaikkia niitä seuraavia tilastoaineistoja Lenin käytti osittain kirjoittaessaan artikkelia "Nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistinen järjestelmä" (ks. Teokset, 16. osa, ss. 425—449). Saksan agraaritulaston aineistoa Lenin ajatteli käyttävä myös toisessa Saksan maataloutta koskevassa kirjoituksessa, jonka hän aikoi kirjoittaa myöhemmin.

Saksan agraaritulaston aineistoon kuuluu monilukuisia taulukkoja, taulukkojen osia ja erillisiä tilastotietoja, jotka on kirjoitettu muistiin yllä mainitusta "Saksan tilasto" kokoelmasta sekä F. Zahnin, Schmelzlen y.m. kirjoituksista; eräitä lannoitekysymystä koskevia tietoja Lenin otti monista ranskalaisista lähteistä. Muistiinkirjoittamiin tilastotietoja Lenin usein itse muokkasi, vertaili niitä, teki merkintöjä yhteenvetoja varten sekä laskelmia lisäosoittimien saamiseksi j.n.e.

Leninin muokkaama ja systemoima Saksan agraaritulaston aineisto toi esiin ja kuvasi kapitalismin erilaisia kehitysmuotoja maanviljelyksessä.

Saksan agraaritulaston aineistoissa olleiden maanviljelysväestöä koskevien laajojen tietojen perustalla Lenin tutki talonpoikaiston proletarisoitumisprosessia: talonpoikaiston yhä suurempi maattomaksi joutuminen, maaseutuväestön pakkoluovutus, sen muuttuminen maattomiksi työläisiksi, sekä talonpoikaiston "sivuansiotöiden" lisääntyminen, t.s. maanviljelyksen liittyminen teollisuuteen, mikä on proletarisoitumisen ensimmäinen aste. Tilastotiedot koneiden käyttämisestä, työkarjaa omaavien yritysten prosenttimäärästä ja työkarjan kokoonpanosta, maataloustuotteita jalostavien teollisten yritysten, maitotalouden y.m. kasvusta luonnehtivat suurtuotannon, kapitalistisen tuotannon kehitystä.

Erikoisen mielenkiintoinen on Leninin selitys taulukkoon (kokoelma "Saksan tilasto", 202. osa, vuoden 1907 kyselyn yhteenvedot), joka luonnehtii väestöä ansiotoimintaa harjoittavien päätoimen mukaan (ks. tätä osaa, ss. 344—347 ja 372). Kuten Leninin huomautuksesta tämän osan s. 348 näkyy ("Jakautuminen (tuhan-sissa), joka on otettu 'Agraarikysymykseen', s. 244"), Saksan maaseutuväestön jaotuksen periaate, vuosien 1882 ja 1895 tietojen mukaan kolmen pääryhmän (I, II ja III) osalta, vastaa täydellisesti sellaista jaotusta, jonka Lenin esittää ja perustelee teoksessaan "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" (ks. Teokset, 5. osa, ss. 206—211). Käyttäessään Zahnin kirjoituksessa olevia tietoja väestön kokoonpanosta ammattien mukaan Lenin panee merkille Saksan "ammattitulaston" sekavuuden (ks. tätä osaa, s. 357). Seikkaperäisempää esitystä tästä kysymyksestä ks. Teokset, 5. osa, ss. 206—211.

Eräät Saksan tilastosta otetut taulukot julkaistaan tässä osassa teknillisistä syistä osiin jaettuina.— 299.

- ¹⁰⁵ Merkitsemiensä sarakkeiden tietoja Lenin käytti palkkatyöläisiä koskevissa laskelmissaan. Ks. taulukon viimeistä saraketta (s. 325).— 322.
- ¹⁰⁶ Lenin viittaa Fr. Zahnin kirjoitukseen "Deutschlands wirtschaftliche Entwicklung unter besonderer Berücksichtigung der Volkszählung 1905 sowie Berufs- und Betriebszählung 1907" ("Saksan taloudellinen kehitys erikoisesti vuoden 1905 väenlaskun ja vuonna 1907 suoritetun elinkeinoja ja yrityksiä koskevan kyselyn valossa"), joka oli julkaistu "Annalen des Deutschen Reichsissa" ("Saksan valtakunnan annaaleissa"), vuoden 1910 7. (heinäkuun) numerossa ja 8. (elokuun) numerossa.— 326.

- ¹⁰⁷ Lenin tarkoittaa Schmelzlen kirjoitusta "Die ländliche Grundbesitzverteilung, ihr Einfluss auf die Leistungsfähigkeit der Landwirtschaft und ihre Entwicklung" ("Maanomaisuuden jakautuminen maaseudulla, sen vaikutus maatalouden tuottavuuteen ja kehitykseen"), joka oli julkaistu "Annalen des Deutschen Reichsissa" ("Saksan valtakunnan annaaleissa") vuoden 1913 6. (kesäkuun) numerossa.— 337.
- ¹⁰⁸ Kahdessa seuraavassa taulukossa Lenin esittää teoksensa "Agraarikysymys ja 'Marxin arvostelijat'" IX luvusta tietoja vuosilta 1882 ja 1895. Tämä teos julkaistiin kokoelmassa "Аграрный вопрос". Часть I, СПб., 1908 ("Agraarikysymys". I osa, Pietari 1908) (ks. Teokset, 5. osa, s. 208). Ensimmäisen taulukon käsikirjoituksessa Lenin korjasi kaksi kokoelmaan pujahtanutta painovirhettä: vaihtoi kategoriamerkintöjen "c 2)" ja "c 3)" paikkaa.— 348.
- ¹⁰⁹ Lenin esittää tässä tietoja kokoelmasta "Statistik des Deutschen Reichs". Band 211. "Berufs- und Betriebszählung vom 12. Juni 1907". Berufsstatistik. Abteilung X. Die berufliche und soziale Gliederung des deutschen Volkes. Berlin, 1913 ("Saksan tilasto". 211. osa. "Kesäkuun 12 p:nä 1907 suoritettu ammatteja ja yrityksiä koskeva kysely". Elinkeino-tilasto. X osasto. Saksan kansan ammatillinen ja sosiaalinen jakautuminen. Berliini 1913).— 357.
- ¹¹⁰ "Musta vihko" on "Itävallan maataloustilaston" vihko; siinä on samalla otsikolla ensimmäinen asiakirja, johon kuuluu käsikirjoituksen 4. ja 5. sivu (ks. tätä osaa, ss. 390—397).— 371.
- ¹¹¹ Tässä julkaistu asiakirja kuvastaa kolmea vaihetta Leninin työssä hänen tutkiessaan Saksan vuoden 1907 maataloustiedustelun aineistoa, jonka hän oli koonnut vihkoonsa "Saksan agraaritalasto" (ks. tätä osaa, ss. 299—373). Ensimmäinen vaihe — yleisen suunnitelman laatiminen tämän aineiston muokkaamiseksi 13 (0—12) teemasta. Toinen vaihe — ensimmäisen kirjoituksen "Nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistinen järjestelmä" jäsenyyksen laatiminen ja tämän kirjoituksen kirjoittaminen, jossa Lenin käsitteli yleisen suunnitelman ensimmäiset viisi (0—4) kohtaa (teemaa) (ks. Teokset, 16. osa, ss. 425—449). Toiseen kirjoitukseen jääneitä teemoja ks. tästä osasta, ss. 375—376). Kolmas vaihe — viisi kohtaa eli teemaa käsittävän toisen kirjoituksen jäsenyys. Toinen kirjoitus jäi kirjoittamatta.
- Aika, jolloin Lenin työskenteli tämän suunnitelman parissa yleensä, määräytyy kaudesta, jolloin hän kokosi sitä varten Saksan agraaritalaston aineistoa vuoden 1907 tilastokyselyn pohjalla, siis kysymyksessä ovat vuodet 1910—1913.— 374
- ¹¹² Tämä ja seuraavat merkinnät vasemmalla marginaalilla yleisen suunnitelman eri kohtien kohdalla osoittavat vastaavien lukujen numerointia ja kokoa kirjoituksessa "Nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistinen järjestelmä" (I kirjoitus) (ks. Teokset, 16. osa, ss. 425—449), jonka Lenin on kirjoittanut tuon suunnitelman pohjalla. Roomalaiset numerot (I—VII) merkitsevät tämän kirjoituksen

lukuja, arabialaiset numerot (1—87) raameissa ja kaarisulkeissa artikkelin käsikirjoituksen sivuja, joilla on esitetty yleisen suunnitelman vastaavat kohdat (teemat). Yleisen suunnitelman kohtien numerointilukujen vasen palsta, joka on kirjoitettu sinikynällä, on yhtäpitävä kirjoituksen lukujen numerjärjestyksen kanssa ja merkitsee suunnitelmien vastaavien kohtien käyttämistä tässä kirjoituksessa.— 374.

¹¹³ Unkarin agraaritilastoa koskeva aineisto, josta Lenin käytti osan kirjoituksessaan "Nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistinen järjestelmä" (ks. Teokset, 16. osa, ss. 445—447), on julkaistu kokoelmassa Ленинский сборник XXXI (XXXI Lenin-kokoelma), ss. 274—297.— 375.

¹¹⁴ Viittaus vuoteen 1895 merkitsee vertailua Saksan vuoden 1895 maataloustiedustelun tietoihin.— 375.

¹¹⁵ Lenin viittaa H. Drechslerin kahteen teokseen: "Die bäuerlichen Zustände in einigen Teilen der Provinz Hannover" ("Schriften des Vereins für Sozialpolitik". XXIV. 1883. "Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik". Dritter Band) ja "Die Verteilung des Grundbesitzes und der Viehhaltung im Bezirke des landwirtschaftlichen Kreisvereins Göttingen" ("Landwirtschaftliche Jahrbücher", hrsg. von Dr. H. Thiel. XV. Band. 1886) ("Talonpoikaiston asema Hannoverin provinssin eräissä osissa" ("Sosiaalipoliitiikan liiton teokset". XXIV. 1883. "Talonpoikaiston asema Saksassa. Sosiaalipoliitiikan liiton julkaisemat selostukset". Kolmas osa) ja "Maaomaisuuden ja karjan jakautuminen Göttingenin piirikunnan maatalousseuran alueella" ("Maataloudelliset vuosikirjat", julk. tri H. Thiel. XV osa. 1886)).— 375.

¹¹⁶ Tämä luettelo on tilastotaulukoista, jotka Lenin esittää kirjoituksessa "Nykyaikaisen maanviljelyksen kapitalistinen järjestelmä" (ensimmäinen kirjoitus), ja siinä on osoitettu käsikirjoituksen sivut, joilla taulukot ovat (ks. Teokset, 16. osa, ss. 435, 440, 442, 446, 447 ja 448). Taulukot 4, 5, 6, 7 ja 8 kuuluvat käsikirjoituksen niille sivuille, joita ei ole löydetty.— 377.

¹¹⁷ Muistiinpanot Tanskan tilaston tiedoista on tehty suunnilleen vuonna 1911, mikä on voitu todeta Leninin tässä viimeksi siteeraaman tanskalaisen tilastojulkaisun, vuoden 1909 kyselyn "Tilastotaulukojen", ilmestymisajan mukaan.

Lenin teki muistiinpanoja tilastotiedoista luonnehtiakseen pääomien ja tuotannon keskittymisprosesseja Tanskan maataloudessa. Jakaen talouksien koko määrään neljään suureen ryhmään (alle 3,3 ha — proletaariset ja puoliproletaariset taloudet, 3,3—9,9 ha — pientalonpojat, 9,9—29,7 ha — suurtalonpojat ja talonpoikaistorvaristo, yli 29,7 ha — kapitalistinen maanviljelys) Lenin osoittaa talouksien taloudellisten tyyppien erilaisuuden. Kahdella alimmalla ryhmällä (63,4% kaikista talouksista) oli vuonna 1909 11,7% maasta ja 17,2% nautakarjasta, kun taas kaksi ylintä ryhmää (36,6% kaikista talouksista) keskitti käsiinsä 88,2% maasta ja 82,8% kaikesta

nautakarjasta. Tämä paljastaa talouksien tyypillisen kapitalistisen kerrostumisen, sen, että melkein $\frac{9}{10}$ maasta ja yli $\frac{4}{5}$ kaikesta nautakarjasta on keskittynyt liikeyritystalouksien käsiin. Lenin panee erikoisesti merkille suurtalouksien lukumäärän lisääntymisen vuodesta 1898 vuoteen 1909. Tällä kaudella talouksien yleinen lukumäärä lisääntyi 1,7%:lla, mutta sellaisten talouksien luku, joilla oli 15—49 päättä nautakarjaa, kasvoi 35%:lla, ja sellaisten, joilla nautakarjan pääluku oli 50 ja enemmän, kasvoi 46,3%:lla. Karjanhoidon kehityksen korkean tason Tanskassa Lenin osoittaa vertailemalla tietoja nautakarjan määrästä Tanskassa, Saksassa ja Venäjällä laskettuna 1000 asukasta, 1000 hehtaaria ja yhtä neliökilometriä kohti.— 378.

- ¹¹⁸ Muistiinpanot Itävallan maataloustilastosta on tehty ilmeisesti vuosina 1910—1912, sillä "Itävallan tilastollisen käsikirjan" 28. osa, josta Lenin mainitsee asiakirjan alussa, ilmestyi vuonna 1910 ja käsikirjoituksen samalle sivulle tehdyssä lisäyksessä mainittu 29. osa ilmestyi aikaisintaan marraskuussa 1911 (tuon osan esipuheen päiväyksenä on lokakuu 1911).

Itävallan maataloustilaston aineisto sisältää pääasiallisesti tietoja, jotka luonnehtivat maan määrää ja maa- ja metsätalousyritysten henkilöstöä, maatalouskoneiden käyttöä ja työkarjan pitämistä. Maa- ja metsätalousyritysten luonnehdinta viljellyn maa-alan määrän ja maatalouskoneiden käytön kannalta on esitetty tässä tilastollisena ryhmittymisenä yhdistelmätaulukon muodossa, joka kuvastaa näiden kahden tunnusmerkin keskinäistä yhteyttä. Taulukon toisen puoliskon (tämä osa, s. 387) Lenin laati mainitun kokoelman monien taulukkojen perusteella itse jaoitellakseen talouksien keskiryhmän (2—100 ha) edelleen 5 alaryhmään maa-alan mukaan.

Maa- ja metsätalousyritysten ryhmittäminen tuotannollisen maa-alan mukaan (ks. ss. 390—397) luonnehtii yritysten henkilöstöä siltä kannalta, missä määrin se on yhteydessä palkkatyöhön; tilastotiedot puhtaasti perhetalouksista sekä talouksista, joissa on perheeseen kuulumattomia henkilöitä, Lenin on saanut muokkaamalla kokoelman "Oesterreichische Statistik" 6. taulukon tietoja. Itävallan tilaston aineisto kuvasti kapitalismin kehitystä maanviljelyksessä ja, kuten näkyy, Leninin tarkoituksena oli käyttää sitä myöhemmissä agraarikysymystä käsittelevissä teoksissaan.— 385.

- ¹¹⁹ Schmelzlen kirjoitus "Die ländliche Grundbesitzverteilung, ihr Einfluss auf die Leistungsfähigkeit der Landwirtschaft und ihre Entwicklung" ("Maaomaisuuden jakautuminen maaseudulla, sen vaikutus maatalouden tuottavuuteen ja kehitykseen") painettiin julkaisussa "Annalen des Deutschen Reichs für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft" ("Saksan valtakunnan annaalit") № 6. Tämä numero ilmestyi kesäkuun 10 p:nä 1913. Siksi Lenin saattoi tutustua Schmelzlen kirjoitukseen aikaisintaan heinäkuussa 1913.— 399.

- ¹²⁰ Tarkoitetaan teosta: H. Quante, "Grundkapital und Betriebskapital". "Landwirtschaftliche Jahrbücher" von H. Thiel. XXXIV. Band. Heft 6. Berlin, 1905. Ss. 925—972 ("Maapääoma ja tuotantopääoma". H. Thielin "Maataloudelliset vuosikirjat". XXXIV osa, 6. vihko, Berliini 1905. Ss. 925—972).— 399.

- ¹²¹ Tarkoitetaan tri K. Vogeley'n teosta "Landwirtschaftliche Betriebsverhältnisse Rhein Hessens". "Arbeiten der Deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft". Heft 133 ("Tuotantosuhteet Reinin Hessenin maataloudessa". "Saksan maatalousseuran teokset". 133. vihko).— 399.
- ¹²² Tässä kohdassa siteerataan Schmelzlen mukaan tri A. Burgin teosta "Beiträge zur Kenntnis des landwirtschaftlichen Betriebs im Vogelsberg". "Arbeiten der Deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft". Heft 123 ("Vogelsbergin maataloustuotantoon tutustumiseksi". "Saksan maatalousseuran teokset". 123. vihko).— 400.
- ¹²³ Muistiinpanot E. Laurin kirjasta on tehty suunnilleen v. 1913, koska Lenin on kirjoittanut ne muiden muistiinpanojen väliin, jotka on tehty vuonna 1913. Muistiinpanojen sisältämät tilastotiedot ovat vuosilta 1886—1906. Ne tekivät mahdolliseksi Sveitsin silloisen maatalouden kehityssuunnan kaikinpuolisen luonnehdinnan. Leninin tarkoituksena oli nähtävästi käyttää näitä tietoja rinnan muun aineiston kanssa teoksensa "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä" jatkamiseen.— 404.
- ¹²⁴ Leninin huomautukset E. Jordin kirjasta "Der Elektromotor in der Landwirtschaft" ("Sähkömoottori maataloudessa") on kirjoitettu vihkoon, jonka otsikkona on "Engels, Savoiji etc., myös muuta sekä sotaa koskevia muistiinpanoja", joukossa muistiinpanoja sanomaja aikakauslehtien syyskuun numeroista vuodelta 1914.— 408.
- ¹²⁵ Alempana julkaistut asiakirjat ovat alustavaa aineistoa V. I. Leninin teokseen "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä. I vihko. Kapitalismi ja maanviljely Amerikan Yhdysvalloissa". Tämä aineisto jakautuu kahteen osaan; ensimmäinen sisältää Leninin kyseisen teoksen jäsenyyksen varianteja, toinen Amerikan vv. 1900 ja 1910 census'ien (väenlaskujen) tilastoaineistoja. Johdantona näihin tilastoaineistoihin on "Huomautuksia Amerikan maataloustilastosta" (ks. tätä osaa, ss. 420—424).
- Jäsenyyksen variantit Lenin on kirjoittanut erillisille liuskoille, joiden toiselle puolelle hän on kirjoittanut saksan kielellä kirjoituksen "Der Opportunismus und der Zusammenbruch der zweiten Internationale" ("Opportunismi ja II Internationalen vararikko") (ks. Teokset, 22. osa, ss. 99—111). Liuskoja ei ole numeroitu, siksi Leninin mainitun teoksen jäsenyyksen eri variantit on sijoitettu siten, että viimeisenä on se, joka on lähinnä lopullista, julkaistun kirjan sisältöluettelossa esitettyä jäsenyyttä. Jäsenyyksen erillisten täydellisten varianttien lisäksi samoilla liuskoilla on jäsenyyksen katkelmia.
- "Huomautuksia Amerikan maataloustilastosta" sisältää tärkeitä metodologisia ajatuksia taloustyyppien tutkimisesta ja vertailevan karakteristiikan siitä sisällöstä ja merkityksestä, mikä on farmien ryhmityksillä kolmen tunnusmerkin — farmien maa-alan, tärkeimman tulolähteen ja rahallisen kokonaistulon — mukaan. Tämän yhteydessä Lenin korostaa kahden viimeksi mainitun tunnusmerkin mukaan suoritettujen farmien ryhmityksen merkitystä ja osoittaa

samalla farmien maa-alan mukaisen ryhmittämisen soveltamisen puitteet ja puutteet, sillä erikseen otettuna sellainen ryhmittäminen hämäää pientuotannon syrjäyttämisen (se yhdistää toisiinsa kasvavien farmien vähemmistön ja takapajuisten ja tuhoutuvien farmien suuren joukon). Leninin suorittamassa tulojen mukaisessa farmiryhmittämisessä maafaktori on pääoman alainen. Leninin metodologian erikoisuutena oli tässä tapauksessa kahden tunnusmerkin esittäminen yhdessä ryhmittämisessä (yhdistelmätaulukon muodossa), minkä ansiosta tilastotiedot talouksista maa-alan mukaan tulivat verratuiksi saman taloustyyppin puitteissa. Lenin katsoi Amerikan tilaston puutteeksi yhdistelmätaulukkojen vähäisen käyttämisen. Amerikan tilastossa ei käytetty yhdistelmätaulukkoja, joissa olisi kuvastunut taloustyypit (siinä erotettiin 7—10 farmiryhmää, mutta Lenin yhdisti ne 3:ksi pääryhmäksi, jotka vastasivat kolmea taloustyyppiä). Niinpä vuoden 1900 väenlaskun aineistosta Lenin kirjoitti, että "siinäkään ei ole suoritettu ainoatakaan ryhmittäystä täydellisesti kaikkien talouden tyyppiä ja suuruutta koskevien olennaisten tunnusmerkkien kannalta" (Teokset, 22. osa, s. 50).

Alustavan aineiston toinen osa — "Amerikan agraaritalasto" — on Leninin muokkaamia Amerikan kahden, vuonna 1900 ja 1910 suoritettujen väenlaskun tilastotietoja. Census reports. Volume V. Twelfth census of the United States, taken in the year 1900. Agriculture. Part I. Washington, 1902 and Thirteenth census of the United States, taken in the year 1910. Volume V. Agriculture. 1909 and 1910. Washington, 1914 (Väenlaskuselostuksia, V osa. Yhdysvaltojen kahdestoista väenlasku v. 1900. Maatalous. I nide, Washington 1902, ja Yhdysvaltojen kolmastoista väenlasku v. 1910, V osa, Maatalous. Vv. 1909 ja 1910. Washington 1914). 14. väenlaskusta (v. 1910) tehtyjen muistiinpanojen kolmen ensimmäisen sivun toisella puolella on muistiinpanoja saman väenlaskun IV osasta (Elinkeinotilasto). Sen lisäksi näissä aineistoissa on eräitä numerotietoja, jotka on otettu tilastokokoelmasta Statistical Abstract of the United States. Washington, 1912 (Tilastollinen katsaus Yhdysvaltoihin. Washington 1912).

Ensiksi Lenin esittää luettelon vuoden 1900 väenlaskun aineistoista tehdyistä muistiinpanoista. Muistiinpanot 12. census'in (vuoden 1900 väenlaskun) aineistoista käsittävät 12 Leninin numeroimaa (lihavilla kirjasimilla merkittyä ja alleviivattua) liuskaa, ja 13. census'in (vuoden 1910 väenlaskun) aineistoista — 16 liuskaa. Tämän lisäksi aineistoissa on muutamia erillisiä liuskoja, joissa on Leninin erilaisia laskelmia (esim. hevosten omistavien talouksien %-määrästä vv. 1900—1910). Näiden Leninin laskelmien tulokset on esitetty hänen teoksessaan "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä" (Teokset, 22. osa, s. 81).

Suurin arvo Leninin työssä hänen tutkiessaan ja todistaessaan kapitalismin kehitysprosessia yleensä ja sen sitä muotoa, jolloin suurtuotanto syrjäyttää pientuotantoa sekä teollisuudessa että maanviljelyksessä, oli vuonna 1900 suoritettun 12. väenlaskun aineistoilla, joissa oli käytetty farmien ryhmittelyn kolmea eri tapaa (farmin tärkeimmän tulolähteen; farmin maa-alan; farmin tuotoksen arvon — rahallisen kokonaistulon mukaan). Mutta tässäkin, kuten

ylempänä on jo mainittu, ei ole suoritettu ainoatakaan ryhmitystä täydellisesti kaikkien talouden tyyppiä ja suuruutta koskevien olennaisten tunnusmerkkien kannalta. Vuoden 1910 väenlaskun yhteenvedoissa ei taas ole suoritettu täydellisesti, kuten Lenin osoittaa, edes talouksien perinteellistä ryhmitystä maa-alan mukaan. Lenin korjasi nuo puutteet: hän laati yleistävän (yhteenvedo-) taulukon, jossa vertaillaan kolmea ryhmitystä. Analyysissaan Lenin paljasti rajoitetuksi ja vaillinaiseksi farmeilla olevan maan määrän mukaisen ryhmityksen (ryhmityksen mielenmenetelmän porvarillisessa tilastotieteessä) ja osoitti välttämättömäksi muuttaa tutkimusmetodeja, ryhmitysmenetelmiä j.n.e. niitä muotoja vastaavasti, joissa kapitalismi tunkeutuu maanviljelykseen.

Kuten ylempänä on jo mainittu, vuoden 1910 13. väenlaskun aineistot olivat sisällöltään köyhempiä eikä Leninillä ollut mahdollisuutta muodostella ryhmityksiä, jotka olisivat olleet analogisia edellä esitettyjen kanssa, analysoida niitä ja tehdä vastaavia johtopäätöksiä. Lenin käytti vuoden 1910 väenlaskun absoluuttisia ja osittain suhteellisia tilastotietoja vertailua varten. Tämän osan ss. 446—449 esitetään maanviljelystä koskevien tietojen lisäksi tietoja väestöstä USA:n kolmen tärkeimmän alueen osalta: Pohjoinen teollisuusalue, entinen orjanomistuksellinen Etelä ja siirtoasutettava Länsi; näiden samojen tärkeimpien alueiden osalta esitetään Leninin muistiinkirjoittamat osoittimet, jotka luonnehtivat karjanhoidon kaupallista luonnetta ja muun muassa karjanomistuksen keskittymistä Pohjoisessa. Lenin tulee siihen koko maata koskevaan yleiseen johtopäätökseen, että pieniä ja keskisuuria talouksia syrjäytetään ja että kapitalistiset suurtaloudet kasvavat. Edelleen ss. 482—483 on esitetty tilastotietoja, joita Lenin on käyttänyt sen porvarillisten taloustieteilijöiden väitteen kumoamiseksi, ettei maanviljelyksessä muka vaikuta se laki, jonka mukaan suurtuotanto syrjäyttää pientuotantoa. Nämä tilastotiedot muodostivat pohjan Leninin teoksen "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä" 15. §:lle ("Vertailukuva teollisuuden ja maanviljelyksen kehityksestä"). Lenin tulee johtopäätökseen, että teollisuuden ja maanviljelyksen "kehitys tapahtuu ihmeellisen yhtäläisesti".

Lenin alkoi työskennellä Amerikan vuoden 1900 tilastoaineiston parissa Pariisissa (vuonna 1912), mutia ei lopettanut tämän osan kirjoittamistyötä. Niinpä Krakovasta I. Gurvitshille Washingtoniin helmikuun 27 p:nä v. 1914 lähettämässään kirjeessä Lenin kirjoittaa: "Olen Pariisissa tutkinut amerikkalaista maataloustilastoa (vol. V. Agriculture — census of 1900) ja löytänyt hyvin paljon mielenkiintoista. Asuessani nyt Krakovassa en voi saada näitä julkaisuja käyttööni" (Teokset, 36. osa, s. 246). Poroninista N. Nakorjakoville New Yorkiin toukokuun 18 p:nä 1914 lähettämässään kirjeessä Lenin tiedottaa saaneensa vuoden 1900 census'in V osan ja pyytää lähettämään vuoden 1910 13. census'in V osa (ks. Teokset, 35. osa, s. 109).

Kirja "Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä. I vihko. Kapitalismi ja maanviljelys Amerikan Yhdysvalloissa" (ks. Teokset, 22. osa, ss. 1—92) on ilmeisesti kirjoitettu loppuun v. 1915 ja tammikuussa 1916 lähetetty Bernistä Gorkille "Parus" kustannusliikkeelle annettavaksi. Samanaikaisesti

käsikirjoituksen kanssa lähettämässään kirjeessä Lenin kirjoitti: "Olen yrittänyt mahdollisimman kansanomaisesti selostaa Amerikkaa koskevia uusia tietoja, jotka ovat käsittääkseni erittäin sopivia marxilaisuuden tunnetuksi tekemisen ja faktillisen perustelun mielessä... Haluaisin jatkaa ja julkaista myöhemmin myös II vihkon — Saksaa käsittelevän" (ks. Teokset, 35. osa, s. 180). Kirja julkaistiin ensi kerran vasta vuonna 1917 "Zhizn i Znanije" kustannusliikkeen toimesta.— 412.
